

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY

**ROZVOJ NEVERBÁLNÍ TVOŘIVOSTI ZA POMOCI VYUŽITÍ
PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ**
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Martina Wagner
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Doc. PaedDr. Jarmile Honzíkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její cenné rady a připomínky.

OBSAH

ÚVOD	8
1 PRACOVNÍ ČINNOSTI	10
1.1 Úloha pracovních činností v rámcovém vzdělávacím programu	10
1.1.1 Klíčové kompetence	10
1.1.2 Vzdělávací oblast Člověk a svět práce	12
1.2 Učitel a žák	14
1.2.1 Učitel.....	14
1.2.2 Žák	14
1.3 Příprava učitele na vyučovací hodinu pracovních činností	15
1.4 Didaktické principy a zásady.....	16
1.5 Výchovně vzdělávací cíle	18
1.6 Organizační formy	21
1.7 Vyučovací metody	22
1.8 Hodnocení.....	23
1.9 Materiální prostředky	25
1.10 Bezpečnost a hygiena práce.....	26
1.10.1 Bezpečnost.....	26
1.10.2 Hygiena práce.....	27
2 PŘÍRODNÍ MATERIÁLY	28
2.1 Drobný přírodní materiál	28
2.1.1 Drobný rostlinný materiál.....	29
2.1.2 Drobný živočišný materiál	31
2.1.3 Drobný nerostný materiál	32
2.2 Dřevo	32
2.3 Košíkářský materiál	32
2.4 Přírodní modelovací hmoty.....	33
2.5 Textil z přírodních vláken.....	33
2.6 Montážní práce s přírodninami.....	34
2.7 Dostupnost přírodních materiálů v závislosti na ročním období	34
2.7.1 Jaro	34
2.7.2 Léto.....	34

2.7.3	Podzim.....	35
2.7.4	Zima.....	35
2.7.5	Celoročně dostupné přírodniny.....	35
2.8	Sběr a uchovávání přírodnin.....	35
2.8.1	Lisování.....	37
2.8.2	Sušení.....	38
2.9	Zapojení žáků do sběru přírodnin.....	38
3	TVOŘIVOST.....	40
3.1	Tvořivá osobnost.....	41
3.2	Tvůrčí proces.....	42
3.3	Faktory tvořivosti.....	43
3.4	Bariéry tvořivosti.....	43
3.5	Neverbální tvořivost na 1. stupni ZŠ.....	44
3.5.1	Úroveň neverbální tvořivosti na 1. stupni.....	44
3.5.2	Rozvoj neverbální tvořivosti na 1. stupni.....	45
3.5.3	Volba pracovních námětů pro rozvoj neverbální tvořivosti.....	46
3.6	Identifikace tvořivosti.....	47
4	VÝZKUM.....	49
4.1	Účel výzkumu.....	49
4.2	Zadání a průběh testu.....	50
4.3	Vyhodnocení a výsledky testu.....	51
5	PRACOVNÍ NÁMĚTY PRO TVORBU SE SEZÓNními PŘÍRODNINAMI.....	58
5.1	Jarní náměty.....	58
5.1.1	Věneček z proutků.....	58
5.1.2	Barevná vejčička s ornamenty.....	59
5.1.3	Kraslice zdobené skořápkami.....	61
5.2	Letní náměty.....	62
5.2.1	Letní ptáčci.....	62
5.2.2	Květinové obrázky.....	63
5.2.3	Zvířátka ze sena.....	64
5.3	Podzimní náměty.....	65
5.3.1	Podzimní lucerničky.....	65
5.3.2	Strašidla.....	67

5.3.3	Zvířátka z listí	68
5.3.4	Vyřezávané dýně	69
5.3.5	Zvířátka z podzimních plodů.....	70
5.3.6	Podzimní trička	71
5.3.7	Amulety	72
5.4	Zimní náměty.....	73
5.4.1	Svícen	74
5.4.2	Stromky ze šišek.....	75
5.4.3	Vánoční ozdoby	76
5.4.4	Sněhové sochy	78
5.5	Celoročně využitelné náměty	79
5.5.1	Decoupage na kamenech	79
5.5.2	Kameny malované voskem.....	80
5.5.3	Domečky pro lesní skřítky.....	81
ZÁVĚR.....		83
RESUMÉ		84
RESUMÉ		85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		86
Použitá literatura		86
Internetové zdroje.....		87
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH		88
Seznam obrázků		88
Seznam grafů		88
Seznam tabulek		89

ÚVOD

„Děti se mají vychovávat tak, aby se později nevělely smutně životem a aby nenechaly všechny poklady a krásy světa shnit jen proto, že by k nim nenalezly klíč.“

Antoine de Saint-Exupéry

Tvořivost je pro lidstvo nepostradatelná. Bez tvořivosti by nemohlo vznikat nic nového, neexistoval by pokrok. Proto je nesmírně důležité u lidí již v raném věku tuto schopnost podněcovat a rozvíjet. Právě škola může být v tomto ohledu velmi prospěšná. Budou-li žáci vedeni k přemýšlení, ke schopnosti samostatného uvažování a řešení problémů, k vytváření nových produktů, bude se u nich rozvíjet tvořivost.

Diplomovou práci z oblasti pracovních činností jsem si zvolila proto, že mám kladný vztah k ručním pracím, ráda vyrábím nové věci, baví mě používat při tvoření nejrůznější materiály a zajímavé pracovní techniky.

Rozhodla jsem se poukázat na možnost rozvoje neverbální tvořivosti za pomoci využití přírodního materiálu v hodinách pracovních činností. Přírodniny jsou všude kolem nás, jsou různorodé a dají se z nich vytvářet desítky zajímavých výrobků. Stačí vypravit se ven, chvíli hledat a sbírat, a můžeme si přinést spousty nejrůznějších materiálů pro naši tvorbu. V každém ročním období je příroda něčím specifická. Právě proměnlivost přírody v ročním cyklu a to, že nám pokaždé může nabídnout něco jiného, je jedním z důvodů, proč je práce s přírodninami tak zábavná a efektivní.

Při svých školních praxích a vlastně ještě díky vzpomínkám na výuku pracovních činností, když jsem sama byla žákyní na 1. stupni základní školy, jsem si uvědomila, že práce s přírodninami na školách není příliš zastoupená. Nejčastěji jsem se setkávala s výrobky z papíru či kartonu, ostatní materiál byl použit spíše výjimečně. Přitom děti většinou baví práce s něčím nevšedním, objevování nových technik práce a nových materiálů. Domnívám se, že právě přírodní materiál by měl být v pracovních činnostech zastoupen hojně, a to alespoň jednou za dva měsíce, jak

kvůli jeho snadné dostupnosti a finanční nenáročnosti, tak kvůli jeho rozmanitosti a faktu, že si jej žáci mohou opatřit sami.

Cíle této diplomové práce jsou:

1. Na základě výzkumu potvrdit, případně vyvrátit hypotézy, které jsem stanovila, týkající se úrovně neverbální tvořivosti žáků na 1. stupni ZŠ.

- Hypotéza 1.: *Žáci 3. třídy mají vyšší úroveň neverbální tvořivosti než žáci 1. třídy.*
- Hypotéza 2.: *V 1. a 3. ročníku ZŠ mají chlapci přibližně stejnou úroveň tvořivosti jako dívky.*
- Hypotéza 3.: *Neplatí, že žáci s lepšími známkami mají vyšší úroveň tvořivosti než žáci s horšími známkami.*

2. Vytvořit sbírku námětů pro práci s přírodními materiály tak, aby tyto náměty napomáhaly rozvoji tvořivosti.

1 PRACOVNÍ ČINNOSTI

Pracovní činnosti, nebo také pracovní výchova, patří pro řadu žáků i učitelů k nejoblíbenějším předmětům. Je to pravděpodobně tím, že hlavní náplní tohoto předmětu je něco manuálně tvořit. Žáci jsou rádi, že dokážou něco pěkného nebo užitečného vyrobit, vidí, jak jim jejich dílo roste pod rukama. Manuální činnost má navíc na většinu lidí relaxační účinky, dokáže uklidnit, přináší dobrou náladu.

Pracovní výchova vede žáky k osvojování si vědomostí, dovedností a schopností spojených s prací. Mezi další úkoly tohoto předmětu patří formovat žákovu osobnost, rozvíjet jeho tvořivost, přispívat k jeho samostatnosti, ale také schopnosti spolupráce. Pracovní výchova se snaží vytvořit u dětí kladný postoj k práci a připravit je na budoucí praktický život.

Tato kapitola se zabývá postavením pracovní výchovy v současném školství, činiteli vyučovacího procesu (antropogenními činiteli, cíli, metodami, formami, prostředky), bezpečností a hygienou při pracovní výchově apod.

1.1 Úloha pracovních činností v rámcovém vzdělávacím programu

Rámcové vzdělávací programy (RVP) jsou systémem kurikulárních dokumentů, které vymezují obsah vzdělávání ve všech typech běžných škol pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let (<http://www.nuv.cz/t/rvp>).

RVP byly do školství zavedeny školským zákonem, který vyšel v roce 2004. RVP jsou obecně závazným rámcem při tvorbě školních vzdělávacích programů (ŠVP). ŠVP si na základě pravidel RVP sestavují jednotlivé školy samy. RVP stanovují konkrétní cíle a formy výuky a povinný obsah vzdělávání. Stanovují podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a materiální, personální, organizační a bezpečnostní podmínky (<http://www.nuv.cz/t/rvp>).

1.1.1 Klíčové kompetence

Vedle dovedností a znalostí souvisejících s jednotlivými vyučovacími předměty je úkolem RVP vybavit dětmi také klíčovými kompetencemi. "Kompetence jsou

souhrnem vědomostí, dovedností, návyků a postojů, které umožňují efektivní činnost v určité oblasti oboru." (Zormanová, 2014, s. 204)

Klíčové kompetence se navzájem prolínají a k jejich utváření a rozvíjení směřuje veškerý vzdělávací obsah a všechny školní činnosti a aktivity (MŠMT, 2016).

Mezi klíčové kompetence pro základní vzdělávání patří (MŠMT, 2016):

1. kompetence k učení - žák si dokáže sám plánovat a organizovat svůj čas; sám si vyhledává a zpracovává pro něj důležité informace;
2. kompetence k řešení problémů - žák dokáže rozpoznat a pochopit problém, přemýšlí o jeho řešení, naplánuje postup jeho vyřešení; sám si vyhledává informace vhodné k řešení problémů; dokáže ověřit správnost svého řešení; je schopen obhájit svá rozhodnutí a je si vědom své zodpovědnosti za rozhodnutí, která učinil;
3. kompetence komunikativní - žák umí formulovat a prezentovat své myšlenky a názory; vyjadřuje se smysluplně v písemném i mluveném projevu; naslouchá druhým lidem a porozumí jim; diskutuje s nimi; dokáže porozumět psanému i mluvenému textu; dokáže využít informační a komunikační prostředky a technologie pro komunikaci s druhými lidmi;
4. kompetence sociální a personální - žák je schopen spolupracovat ve skupině; chová se ohleduplně k ostatním lidem; je schopný reálně posoudit své fyzické i psychické možnosti; jedná tak, aby dosahoval pocitu sebeuspokojení a sebeúcty;
5. kompetence občanské - žák má úctu k druhým lidem, dokáže se vžít do jejich situace; chápe základní principy, na kterých stojí společenské normy a zákony; respektuje a chrání naše tradice a kulturní dědictví; cení si umění; chápe základy ekologie a environmentální problémy;
6. kompetence pracovní - žák dbá bezpečnostních zásad; bezpečně a účinně používá materiály, nástroje a vybavení; plní své povinnosti; umí pracovat v různých pracovních podmínkách; dokáže samostatně naplánovat postup práce; využívá své znalosti a zkušenosti k rozvoji sebe samého a k přípravě na svoji budoucnost.

1.1.2 Vzdělávací oblast Člověk a svět práce

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Každá vzdělávací oblast se skládá z jednoho nebo z více obsahově sobě blízkých vzdělávacích oborů. Předmět pracovní činnosti je v RVP zakotven ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce (MŠMT, 2016).

V této oblasti je zahrnuto široké spektrum pracovních činností a technologií. Oblast Člověk a svět práce pomáhá žákům osvojit si nové dovednosti, návyky a vědomosti v mnoha oblastech lidské činnosti. Vytváří u dětí kladný vztah k práci. Vede žáky k uvědomění si a zdokonalování svých předností a předpokladů v oblasti práce. Učí děti správně a efektivně si rozvrhnout a zorganizovat čas pro práci. Tato oblast je zaměřena na praktické pracovní dovednosti a návyky, slouží jako nezbytná příprava na manuální práci v budoucím životě žáků. Může žákům pomoci s vytvářením profesní orientace. Učí děti pracovat samostatně i spolupracovat ve skupinách. Vede žáky k vytrvalosti a soustavnosti při práci a ke snaze dosáhnout dobrého výsledku. Oblast přispívá k rozvoji technických dovedností, tvořivosti, představitivosti, samostatného uvažování, schopnosti spolupráce a tolerance k druhým, může být nápomocná při utváření dobrých vztahů v kolektivu (MŠMT, 2016).

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce je na 1. stupni základní škol rozdělena do čtyř částí:

- Práce s drobným materiálem
- Konstrukční činnosti
- Pěstitelské práce
- Příprava pokrmů

Obsah vzdělávacích oborů je tvořen očekávanými výstupy (tím, čeho mají žáci dosáhnout za určitou dobu - období) a učivem. Na 1. stupni je vzdělávací obsah rozdělen do dvou období. 1. období je 1. - 3. ročník a 2. období je 4. a 5. ročník. Všechny čtyři vzdělávací okruhy jsou povinné pro všechny žáky prvního stupně a jsou specifikovány takto (MŠMT, 2016):

1. Práce s drobným materiálem

V tomto vzdělávacím okruhu v prvním období žáci pracují podle slovního návodu a předlohy a vytváří různé předměty z tradičních i netradičních materiálů. Žáci pracují s jednoduchými pomůckami.

Ve druhém období žáci na základě své vlastní představivosti vytváří přiměřenými pracovními postupy výrobky z různých materiálů. Poznávají nové druhy materiálů vhodných k výrobě různých předmětů. Dokážou rozpoznat a vhodně použít pracovní nástroje a náčiní. Při tvorbě s daným materiálem se učí sami vhodně volit pracovní pomůcky, nástroje a náčiní. Učí se efektivně organizovat čas pro práci. Při své tvorbě žáci využívají prvky lidových tradic. Dodržují zásady bezpečnosti a hygieny při práci, udržují pořádek. Zvládnou ošetřit drobná poranění.

2. Konstrukční činnosti

V prvním období žáci vytváří jednoduché stavby a modely při práci se stavebnicemi. Používají stavebnice plošné, prostorové a konstrukční.

Ve druhém období tohoto okruhu žáci provádí jednoduché montážní a demontážní úkony. Dokážou pracovat podle předlohy, slovního návodu či jednoduchého náčrtu. Žáci udržují pořádek a čistotu na svých pracovních místech, dbají bezpečnostních zásad.

3. Pěstitelské práce

V prvním období vzdělávacího okruhu žáci pozorují přírodu, své poznatky zaznamenávají a zhodnocují. Učí se pečovat o nenáročné rostliny.

Ve druhém období žáci provádí jednodušší pěstitelské činnosti, dělají pokusy a pozorování v oblasti pěstitelství rostlin. Pečují o rostliny a dokážou volit správné pomůcky, nástroje a náčiní pro péči o ně. Učí se vypěstovat rostlinu ze semene. Seznamují se s různými druhy rostlin. Dodržují hygienu a bezpečnostní zásady a umí ošetřit případný drobný úraz.

4. Příprava pokrmů

V prvním období se žáci učí připravovat jídelní stůl ke stolování. Učí se zásadám slušného chování při stolování.

Ve druhém období se žáci učí poznávat základní kuchyňské vybavení a určovat, k čemu tyto předměty slouží. Učí se určit, jaké suroviny je zapotřebí sehnat pro přípravu určitého pokrmu. Dodržují zásady společenského chování

a kulturního stolování. Žáci dodržují zásady bezpečnosti při práci a udržují čistotu na pracovních plochách. Na konci tohoto období budou žáci schopni připravit samostatně jednoduchý pokrm.

1.2 Učitel a žák

Nejvýznamnější činitelé výchovně - vzdělávacího procesu jsou učitelé a žáci. Kvalitní osobnost učitele je zcela zásadní pro správný chod výuky. Učitel je iniciátor výchovného procesu. Jeho úkolem je rozvíjet osobnost žáka, který je subjektem vzdělávání. Velmi důležitým aspektem výchovně - vzdělávacího procesu jsou předpoklady a aktivita žáka (Honzíková, 2015).

1.2.1 Učitel

Učitel je rozhodující činitel vyučovacího procesu, jehož úkolem je vzdělávat, vychovávat a rozvíjet osobnost žáků. Učitel musí dobře ovládat svůj obor. Nezbytná je pro něj dobrá pedagogická příprava. Z osobních a charakterových vlastností patří mezi ty, které jsou pro povolání učitele považovány za nejdůležitější, zejména čestnost, spravedlivost, svědomitost, trpělivost, zodpovědnost, důslednost, schopnost sebeovládání, tvořivost, dobrý vztah k druhým atd. Pro učitele pracovní výchovy je zásadní, aby dokázal u dětí vytvářet správný postoj k práci na základě individuality každého žáka. Dále musí umět rozvíjet u dětí jejich myšlení, fantazii, kreativitu, smyslové vnímání, intelekt, senzomotorické dovednosti, dále také spolupráci mezi žáky, charakter, citové vnímání aj. Aby učitel pracovní výchovy toto všechno zvládnul, měl by být manuálně zručný, dokázat žáky vhodně motivovat, správně organizovat výuku, umět s žáky vhodně komunikovat apod. (Honzíková, Bajtoš, 2004).

1.2.2 Žák

Ve výchovně - vzdělávacím procesu samozřejmě záleží i na osobnosti žáka. Zormanová (2014) uvádí schopnosti a vlastnosti žáků, které mají největší význam na úspěšnosti výuky: intelekt, motivační dispozice, profesní aspirace, verbální schopnosti a schopnost přizpůsobení se prostředí školy.

Podle Jůvy (1999 in Honzíkova, Bajtoš, 2004) lze předpoklady žáka pro úspěšné vzdělávání rozdělit na fyzické a psychické. Mezi fyzické předpoklady patří např. tělesné zdraví, zdatnost, dobrá motorika, dále také citlivost smyslových orgánů. Každý výukový předmět má jiné fyzické požadavky na žáka. Psychické předpoklady jsou zejména schopnosti a nadání jistou činnost.

Každý žák je jiný a je zapotřebí respektovat jeho individuální zvláštnosti. Jen velmi malému procentu žáků jde všechno tak, jak by oni sami chtěli. Učitel musí být tolerantní a trpělivý. V žácích, jejich práci i jejich výtvorech by měl vyučující hledat to nejlepší. V každé třídě většinou najdeme několik dětí, které jsou velmi šikovné z hlediska manuálních prací, jejich výrobky jsou úhledné a precizní. Pak bývají ve třídách žáci, kteří mívají výtvary méně úhledné, na první pohled by se dalo říci "horší" nebo "méně vydařené". Takové výrobky jsou ale často zajímavé a krásné svojí originalitou a jejich tvůrci bývají někdy tvořivější než jejich spolužáci.

1.3 Příprava učitele na vyučovací hodinu pracovních činností

Pro úspěch učitelovy práce je důležité správné plánování. Pro rozplánování výuky pracovních činností je nejvhodnější trojstupňový model plánovací činnosti. Ten obsahuje celoroční plán, tematický plán (rozvržené konkrétního učiva do měsíců a týdnů) a plán učební jednotky (příprava na vyučovací hodinu, kterou si učitel vytváří před každou hodinou) (Honzíkova, 2015).

Honzíkova (2015) doporučuje při přípravě vyučovací hodiny pracovních činností následující postup:

1. Formulace konkrétních cílů: Učitel se seznámí s cíli uvedenými v učebních osnovách a plánech, s obsahem učebnic a dalšími vhodnými zdroji a zformuluje konkrétní cíle s ohledem na aktuální stav vědomostí a dovedností žáků a jejich psychický stav.
2. Výběr a konkretizace učiva: Učitel si vyčlení základní učivo a zformuluje pro žáky úkoly vhodné k aktivizaci dříve nabytých vědomostí a dovedností a úkoly vhodné pro osvojení nového učiva.
3. Volba vhodných metod a materiálních prostředků: Učitel si zvolí vhodné vyučovací metody, zdroje poznatků, způsob osvojování učiva.

4. Volba vhodných organizačních forem: Učitel se rozhodne jaký typ organizační formy při výuce zvolí.
5. Volba struktury vyučovací jednotky, modelování vyučovacích situací: Učitel poskládá všechny etapy tak, aby vytvořily jednotný celek.

Zásadním úkolem učitele při tvorbě přípravy na hodinu pracovních činností je volba vhodného pracovního námětu. Dobrý pracovní námět by měl splňovat pokud možno všechny tyto podmínky anebo alespoň většinu z nich (Honzíková, 2000):

- má být svou náročností přiměřený duševním i tělesným schopnostem dětí,
- je možné jej zhotovit ve vymezeném časovém úseku za použití dostupného materiálu,
- dává možnost uplatnění vhodné organizační formy,
- lze u něj využít mezipředmětových vztahů,
- rozvíjí představivost a technické myšlení žáků.

Po tom, co učitel vybere pracovní námět, provede myšlenkovou přípravu a následně vytvoří náčrt. Zvolí potřebný materiál, který se k vyhotovení výrobku použije. Následně vymyslí a sepíše pracovní postup a vybere vhodné nástroje, nářadí a pomůcky. Nakonec učitel výrobek sám zhotoví, při čemž si všímá toho, co by mohlo být pro žáky úskalím (Honzíková, 2015).

1.4 Didaktické principy a zásady

Mezi důležité činitele působící na efektivnost výchovně-vzdělávacího procesu jsou didaktické zásady a principy. Jsou platné pro výuku všech předmětů a nesmíme na ně zapomínat ani při pracovní výchově.

Pod pojmem didaktické principy jsou chápány obecné postoje tvořící základ systému výchovy a vzdělání v určité době v určitém státě. Didaktickými zásadami rozumíme obecné normy pro vzdělávání a výchovu na určitém stupni školy (Podroužek, 2003).

Pro dosahování vysoké efektivnosti vyučovacího procesu je nezbytné didaktické zásady dodržovat (Honzíková, Bajtoš, 2004).

V současné didaktice jsou nejčastěji uváděny tyto zásady:

- zásada názornosti
- zásada soustavnosti
- zásada uvědomělosti a aktivity
- zásada přiměřenosti
- zásada trvalosti

Dvojice autorek Nelšovská a Spáčilová ve své knize o didaktice (2005) charakterizují jednotlivé zásady takto:

Zásadou názornosti rozumíme požadavek, aby žáci při výuce vycházeli ze smyslového vnímání věcí a jevů. Už Komenský zastával názor, že je nezbytné, aby si žáci osvojovali vědomosti a dovednosti pokud možno všemi smysly. Obzvláště důležité je uplatnění zásady názornosti u dětí mladšího školního věku, protože v tomto období převažuje u dítěte názorné myšlení. Dítě si nejprve pomocí smyslových vjemů vytváří představy konkrétních věcí a jevů a ty pak zpracovává v pojmy.

Zásada soustavnosti znamená, že by si žáci měli pod vedením pedagoga osvojovat vědomosti a dovednosti systematicky. Učivo má být uspořádáno tak, aby vytvářelo logickou posloupnost. Osvojenou látku je dále nutné systematicky opakovat, procvičovat a prověřovat. I tuto zásadu prosazoval již Komenský. Podle něj měla být učební látka uspořádána od jednoduché ke složitější, od známého k neznámému a podobně.

Zásada uvědomělosti a aktivity - jedná se o požadavek, aby si žáci při vykonávání činností ve vyučování byli vědomi jejich smyslu a významu. Žáci musí rozumět podstatě učiva, které si osvojují a chápat jeho smysl a využitelnost v praxi, aby si k učení mohli vytvořit kladný vztah.

Zásada přiměřenosti vyjadřuje požadavek, aby obsah i rozsah učiva byl přiměřen duševním i tělesným zvláštnostem žáků daného věku i individuálním

zvláštnostem jednotlivců. Také vyučovací metody, organizační formy a didaktické pomůcky musí být přiměřené těmto zvláštnostem. Zatímco věkové zvláštnosti jsou respektovány v RVP, individuální zvláštnosti musí odhalit sám učitel, k čemuž je nutná pedagogická diagnostika.

Zásada trvalosti předpokládá, že vědomosti a dovednosti si žáci osvojí natrvalo a mohou si je pak kdykoliv vybavit a využívat je. K trvalému osvojení vědomostí a dovedností je nutná vhodná motivace, systematické uspořádání učiva, využívání smyslového vnímání, uplatňování mezipředmětových vztahů a opakování. Opakování by mělo být formou řešení konkrétních úloh a situací.

Převědeme-li tyto zásady konkrétně do pracovní výchovy, zásada názornosti znamená, že žákům při osvojování si nových vědomostí ohledně materiálů nebo pracovních nástrojů a pracovního nářadí tyto předměty názorně představíme, necháme žáky, aby si práci s nimi ozkoušeli. Při vytváření nových výrobků učitel dětem názorně předvede, co po nich chce apod. Zásadu soustavnosti uplatníme např. tak, že budeme při práci směřovat od jednoduchých postupů ke složitějším. Zásada uvědomělosti aktivity znamená, že si žáci budou vědomi smyslu svého konání. Při pracovní výchově s touto zásadou většinou nebývá problém. Když žáci tvoří, což je hlavní náplní tohoto předmětu, sami vidí, že se jim pod rukama rodí něco nového, často užitečného nebo pěkného. Tato zásada ale znamená také třeba to, že budou-li žáci učit novou pracovní techniku nebo pracovat s novým druhem náčiní, měli by vědět, čím jim to může být prospěšné v budoucím životě. Zásada přiměřenosti uplatňujeme tak, že žáky nepřeceňujeme, ale ani nepodceňujeme, ať už z hlediska manuální práce či z hlediska získávání nových vědomostí. Zásada trvalosti v pracovní výchově, stejně jako v ostatních předmětech, vyžaduje zejména opakování nabytých dovedností a vědomostí. Znamená to tedy, že i když se žáci učí stále nové věci, je zapotřebí se alespoň občas vrátit k tomu, co se naučili už dříve.

1.5 Výchovně vzdělávací cíle

Stejně jako každá jiná činnost, i pedagogická činnost musí mít své určité cíle. Učitel by si měl stanovit výukové cíle před každou vyučovací hodinou.

V Obecné didaktice Zormanová (2014, s. 54) uvádí: "Výchovně-vzdělávací cíle zahrnují účel, záměr výuky, výstup, výsledek výuky. V ideální rovině představují to, čeho chceme procesem vyučování dosáhnout. Trendem současného školství je vymezovat cíle v podobě kompetencí, tak jsou například charakterizovány i v Rámcovém vzdělávacím programu."

Velký důraz je kladen na posílení osobnostně rozvíjícího pojetí primární školy. Respektujeme jedinečnost žáků, jejich specifické potřeby a jejich názory. Osobnost žáka má být rozvíjena. Snažíme se vzbudit žákův zájem a motivovat ho k dalšímu vzdělávání. Proto jsou v hierarchii cílů vyučování na prvním místě postoje a hodnoty, dále pak dovednosti a nakonec pak vědomosti. S tímto přístupem se ztotožňuje také Rámcový vzdělávací program, který má za hlavní cíl stanovené, aby si žák osvojil soubor klíčových kompetencí (Nelšovská, Spáčilová, 2005).

Cíle lze dělit podle psychických procesů žáků na kognitivní, psychomotorické a afektivní (Honzíková, Bajtoš, 2004).

- Kognitivní neboli poznávací či vzdělávací cíle - jde o oblast osvojování poznatků a intelektových dovedností. Tyto cíle převažují při vzdělávání.
- Psychomotorické neboli výcvikové cíle - zahrnují oblast psychomotorických dovedností, jako jsou řeč, psaní, koordinace apod. Psychomotorické cíle převažují při pracovních činnostech.
- Afektivní nebo jinak řečeno postoje nebo výchovné cíle - obsahuje citovou oblast a oblast hodnot. Tyto cíle převažují při výchovné činnosti.

Honzíková a Bajtoš (2004) dále uvádí požadavky, které by cíle vyučovacího procesu měly splňovat:

- konzistentnost - znamená nadřazenost cílů vyšších cílům nižším,
- přiměřenost - požadavky musí být v souladu s možnostmi i schopnostmi žáků i učitele,
- vyjádření v pojmech výkonů žáků - musí být konkrétně formulováno, jakého stavu se má ve změně osobnosti žáka dosáhnout,

- jednoznačnost - cíle mají být zformulovány tak, aby je nešlo pochopit jinak, než jsou myšleny,
- kontrolovatelnost - cíle musí být vytyčeny tak, aby bylo možné výsledky kontrolovat a porovnávat s dosaženými výsledky a určit, zda bylo cíle opravdu dosaženo,
- respektování taxonomie cílů vyučovacího procesu - cíle mají být formulovány tak, aby pokrývaly různé úrovně vyučování.

Speciálně pro pracovní činnosti vymezuje Honzíková (2000) tyto cíle:

- Žáci získají základní a praktické dovednosti a návyky z různých oblastí (ruční opracování materiálů, elektrotechnické práce, pěstitelské a domácí práce).
- Žáci poznají vybrané materiály a jejich užité vlastnosti, suroviny, plodiny. Naučí se volit a používat při práci vhodné nástroje, nářadí a pomůcky, pracovat s dostupnou technikou a osvojí si jednoduché pracovní postupy potřebné v běžném životě.
- Žáci si osvojí základy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, hygieny práce, základy organizace a plánování práce a technologické kázně.
- Žáci si vytváří aktivní vztah k ochraně a tvorbě životního prostředí a pozitivní postoj k řešení ekologických problémů.
- Žáci získají orientaci v různých oborech lidské činnosti, formách fyzické a duševní práce.
- Žáci si vytváří pozitivní vztah k práci a racionální, odpovědný a tvořivý postup k vlastní činnosti a její kvalitě.
- Žáci získají prvotní poznatky a dovednosti významné pro jejich další životní a profesní orientaci.

Cíle tematických celků, témat, vyučovacích jednotek i jejich částí, které učitelé denně formulují při své pedagogické činnosti nazýváme cíli konkrétními (Honzíková, Bajtoš, 2004).

Formulujeme-li konkrétní cíle, musíme se zamyslet, čeho přesně chceme docílit, co konkrétně se má žák naučit. Zormanová (2014) tvrdí, že pro efektivní

naplánování, realizaci a zhodnocení výuky je konkrétní zformulování cílů, kterých má být dosaženo, velmi důležité.

Pro příklad zde uvedu několik příkladů správně zformulovaných konkrétních cílů:

- *Na konci hodiny zvládne žák pojmenovat základní pracovní pomůcky, nástroje a náradí používané v pracovní výchově a dokáže říci, k čemu slouží.*
- *Žák spletením vrbových proutků vyrobí pomlázku.*
- *Žák zvládne vystříhnout z papíru vločku.*

Učitelé někdy opomíjí žáky s výukovými cíli seznámit. Tak by to ale být nemělo. Žáci by je měli znát, aby věděli, čeho mají v dané vyučovací hodině dosáhnout.

Nejčastější chybami při vytyčování vyučovacích cílů patří jejich příliš obecné vymezení, špatně stanovená kritéria výkonu žáků, ztotožňování cíle s tématem vyučovací hodiny, záměna cíle s popisem činnosti učitele apod. (Zormanová, 2014)

1.6 Organizační formy

Organizační formy vyučování se zabývají uspořádáním vyučovacího procesu. Při výběru vhodné organizační formy bereme v potaz zejména počet žáků, úroveň jejich samostatnosti a schopnost spolupráce.

"V současné didaktické terminologii je organizační forma vyučování chápána jako uspořádání vnějších organizačních stránek a podmínek vyučování, v nichž se realizuje vyučovací proces." (Nelešovská, Spáčilová, 2005, s. 181)

Organizační formy můžeme dělit podle různých kritérií (Honzíková, Bajtoš, 2004):

- Podle počtu žáků zúčastněných ve vyučování rozdělujeme na formy individuální výuky, kdy se vyučování účastní pouze učitel a jeden žák, formy hromadné, které jsou na základních školách nejběžnější, při

kterých se vyučovacího procesu účastní učitel a více žáků a dále formy smíšené, které jsou kombinací předchozích dvou.

- Podle místa realizace vyučovacího procesu rozlišujeme na formu výuky školní, která probíhá ve třídě, dílně, tělocvičně apod., nebo mimoškolní - může se jednat například o exkurzi, kroužek nebo domácí přípravu.
- Podle stupně samostatnosti práce žáků při práci rozlišujeme individuální práci (žáci pracují samostatně), skupinovou práci žáků (žáci jsou rozděleni do dvojic nebo skupin, ve kterých spolupracují) a frontální práci žáků (celá třída pracuje společně).

Základní a nejběžnější organizační formou je vyučovací hodina, která trvá 45 minut. Existuje několik typů vyučovacích hodin. V pracovní výchově by měly převažovat hodiny dílenského typu (asi 60%), tedy hodiny, kdy žáci tvoří. Dále mají být zastoupeny hodiny, kdy se žáci seznamují s materiály, s nářadím, pomůckami a novými pracovními postupy. Ve zbývajících hodinách pracovní výchovy je možno pořádat exkurze, besedy či vycházky (Škára, 1984 in Honzíková, Bajtoš, 2004).

1.7 Vyučovací metody

Při přípravě vyučovací hodiny si musí učitel ujasnit, jakým způsobem, za použití jakých metod, bude se žáky pracovat. Volba vyučovacích metod závisí na mnoha faktorech: na vyučovacím předmětu jako takovém, na osobnosti učitele i žáků, na obsahu učiva apod. Existuje celá řada vyučovacích metod a je na učiteli, kterou z nich pro danou chvíli použije (Honzíková, Bajtoš, 2004).

"Vyučovací metoda je způsob - cesta - postup, jak dosáhnout vytčených výchovných a vzdělávacích cílů ve vyučování a současně podněcovat učení žáků a celkový rozvoj jejich osobnosti." (Podroužek, 2003, s. 66)

Metody můžeme dělit podle různých hledisek. Například podle zdroje informací na metody slovní, názorně demonstrační a praktické, dále z hlediska aktivity a samostatnosti žáků na metody sdělovací, badatelské a výzkumné a metody samostatné práce. Metody můžeme také dělit z hlediska myšlenkových operací na metody induktivní, deduktivní, analyticko-syntetické a srovnávací. Z hlediska

funkce ve vyučovacím procesu rozdělujeme metody na motivační, expoziční, fixační, diagnostické a aplikační (Honzíková, Bajtoš, 2004).

Do pracovní výchovy se dobře hodí tyto metody (Honzíková, Bajtoš, 2004):

1. Metoda motivační: Úkolem této metody je nadchnout žáky pro určitou učební činnost. Motivace musí být přizpůsobena cíli, obsahu učiva a možnostem žáka. Na úvod výuky můžeme jako motivaci použít např. motivační vyprávění, rozhovor (dialog mezi učitelem a žáky), motivační demonstraci (ukázka obrázku, výrobku, filmu apod.). Jako úvodní motivaci lze také použít problém, který žáci řeší. V průběhu vyučování využíváme tzv. průběžných motivačních metod, kam řadíme např. motivační výzvu, pochvalu, povzbuzení a kritiku.
2. Metoda expoziční: Jde o metodu počátečního seznámení žáků s vybraným učivem. "Učitel může postupovat různým způsobem - oznamovat žákům informace tvořící učivo, vyvozovat učivo za aktivní účasti žáků, řídit poznávací činnost žáků při objevování poznatků, při řešení problémů apod." (Honzíková, Bajtoš, 2004, s. 72)
3. Fixační metoda: Tato metoda se hodí pro upevnění a prohlubování již nabytých vědomostí a dovedností. Jde o metodu opakování a procvičování učiva.
4. Diagnostické metody: Jedná se o kontrolu a hodnocení výkonů žáků.
5. Aplikační metody: Jedná se o metodu při níž žáci své vědomosti, dovednosti a návyky uplatňují v konkrétní činnosti.

1.8 Hodnocení

Nedílnou součástí vyučovacího procesu je hodnocení. Lze jej považovat za zpětnou vazbu pro žáky i pro učitele. Žák se dozví, jak byl úspěšný v osvojování nových vědomostí a dovedností, jak se zlepšil od předchozího hodnocení, může si porovnat výsledky se svými spolužáky. Pro učitele hodnocení vypovídá o tom, jestli dobře žáky vedl a motivoval k dosažení dobrých výsledků, zda dobře učil a zda byly úspěšně splněny předem vytyčené cíle.

Při hodnocení je vhodné vycházet z předem vytyčených konkrétních výukových cílů. Dobře zformulované cíle jsou předpokladem pro správné hodnocení (Zormanová, 2014).

Ve vyučování lze používat několik typů hodnocení. Podle toho, kdo hodnotí, rozlišujeme hodnocení autonomní, kdy žák hodnotí sám sebe a hodnocení heteronomní, kdy žáka hodnotí druzí - učitel nebo ostatní žáci. Podle vztahové normy rozdělujeme hodnocení na sociálně-vztahové, které spočívá v porovnávání výkonů jednoho žáka s výkony jeho spolužáků, a na individuálně-vztahové, při kterém porovnáváme aktuální výkon žáka s jeho předešlými výkony (Zormanová, 2014).

Stejně jako pro všechny ostatní předměty, i pro pracovní činnosti platí, že hodnocení musí být objektivní a spravedlivé. Hodnocení by nemělo být stresující pro žáka ani pro učitele. Vždy by mělo žáka motivovat ke zlepšení nebo k udržení dobrých výsledků. Při hodnocení je třeba vyzdvihnout zejména pozitiva žákova výkonu, nelze si všímat pouze neúspěchů. Učitel musí žáka hodnotit s citem, rozhodně nepoužívat hodnocení jako formu trestu. Musí zohledňovat individuální zvláštnosti žáků. Je vhodné do hodnocení zapojit i žáka a vést ho k sebehodnocení. Do hodnocení se mohou zapojit i ostatní žáci ve třídě (Honzíková, Bajtoš, 2004).

Nejčastěji používanou formou hodnocení je kvantitativní hodnocení neboli klasifikace. V poslední době se také často používá slovní hodnocení. Jedná se o hodnocení kvalitativní a je obsažnější, protože umožňuje konkrétně vyzdvihnout kvality žáka a popsat konkrétně jeho nedostatky. V posledních letech stále více základních škol začíná preferovat hodnocení slovní a upouštět od kvantitativního hodnocení, a to zejména v nejnižších ročnících.

V pracovní výchově hodnotíme zejména odbornost (schopnost žáka dodržet pracovní postup, technika práce, zručnost apod.), kvalitu pracovních činností (přesnost pracovních činností a funkčnost výsledných produktů) a rychlost (dodržení vymezeného času) (Honzíková, 2004).

Dále můžeme při pracovních činnostech hodnotit originalitu, líbivost a celkový dojem z odvedené práce.

1.9 Materiální prostředky

Didaktické prostředky jsou předměty a jevy, které slouží k dosažení stanovených výchovně vzdělávacích cílů. Rozlišujeme prostředky nemateriální, mezi které patří znalosti, metody, formy atd. a prostředky materiální, kam řadíme učebnu, učební pomůcky a didaktickou techniku (Honzíková, Bajtoš, 2004).

Velmi důležité je vhodné umístění a dobré zařízení učebny pracovní výchovy. Učebna by měla být v budově školy umístěna tak, aby případný hluk nerušil žáky a pedagogy v jiných třídách. Učebna by měla být dostatečně prosvětlená, ideálně s velkými okny s možností zastínění a světlými stěnami. Umělé osvětlení musí zajistit dostatek světla pro práci při nedostatečném denním světle. Důležitý je prostor v učebně. Žáci potřebují dostatek prostoru pro práci. V místnosti by měl být čerstvý vzduch a teplota by se měla pohybovat mezi 18-20°C. Vybavení učebny je také velmi důležité. Každý žák potřebuje svoji pracovní plochu. Ideální jsou stoly s nastavitelnou výškou pracovní desky a židle s nastavitelnou výškou sedadla. Pracovní ponky by měly být napevno ukotveny. V učebně by měl být dostatek úložných prostor. Některé skříně, sloužící k ukládání nástrojů a nářadí, které by mohly být pro děti nebezpečné, by měly být opatřeny zámkem. Velmi praktické je, pokud se u učebny nachází sklad, kam se může ukládat třeba materiál pro pracovní činnosti. Pokud sklad není k dispozici, poslouží k uskladnění materiálu skříně, police či krabice. V učebně musí být umístěna umyvadla. Pro potřeby úklidu by v učebně měly být košťata, lopatky a smetáčky. Dále by v učebně neměla chybět lékárnička (Honzíková, Bajtoš, 2004).

Při pracovní výchově využíváme obrovské množství nástrojů, nářadí a pomůcek. Honzíková a Bajtoš (2004, s. 114) uvádí například tyto:

- pro práci s modelovací hmotou - podložky, špachtle, dráty, nože se zaoblenou čepelí, válečky apod.,
- pro práci s papírem - nože se zaoblenou čepelí, nůžky, lepidla, štětce, pravítka, šablony aj.,
- pro práci s textilem - šablony, špendlíky, jehly, nitě, nůžky, měřítka, tužky, bavlnky, stužky, vata apod.,

- pro práci se dřevem a různými přírodními a technickými materiály - pily, nože na dřevo, pilníky, rašple, nebozezy, štípací kleště, kladiva, hřebíky, vruty, brusný papír, měřítka, tužky, lepidla, štětce, šroubováky, dláta, ruční vrtačky a další,
- pro práce montážní a demontážní - šroubováky, držáky, maticové a nástrčkové klíče, pravítka, nože, lepidla, tužky, brusný papír, stavebnice apod.

1.10 Bezpečnost a hygiena práce

Pracovní výchova je jedním z vyučovacích předmětů, ve kterých musíme zvláště důrazně dbát na bezpečnost a hygienu.

Je povinností školy vychovávat žáky k bezpečnému chování a k bezpečnosti a hygieně práce. Škola musí zajistit vhodné podmínky pro bezpečnou a zdravotně nezávadnou práci žáků i všech zaměstnanců školy (Pavelka, 1999 in Honzíková, Bajtoš 2004).

1.10.1 Bezpečnost

Žáci i učitel pracují s předměty, které je mohou při nesprávné manipulaci ohrozit na zdraví. Proto je při práci s nimi zapotřebí dodržovat bezpečnostní opatření. Důležité je správné vybavení a zabezpečení učebny. Abychom předešli úrazům, je zapotřebí respektovat věkové a individuální zvláštnosti žáků, a vhodně zorganizovat výuku. Žáci by neměli pracovat v nepřiměřeném spěchu a ve stresu. "Bezpečnost práce představuje takový souhrn opatření, jejichž cílem je odstranit příčiny ohrožení života a zdraví člověka, tzn. vytvořit a zabezpečit bezpečné pracovní prostředí." (Honzíková, Bajtoš, 2004, s. 33)

Honzíková (2015) rozděluje ohrožení ve škole takto:

1. mechanické
2. chemické
3. elektrickým proudem
4. nepřiměřenou zátěží

Mechanické ohrožení hrozí při manipulaci s předměty, jako jsou nůžky, nože, kladiva, jehly apod. Chemické ohrožení souvisí s používáním některých barev, lepidel, čistících prostředků atd. Úrazy elektrickým proudem hrozí při práci s počítačem a jinými elektrospotřebiči. Na zdraví žáky ohrožuje také fyzická nebo psychická zátěž, která může způsobit únavu a nesoustředěnost vedoucí následně k vyšší náchylnosti k úrazům (Honzíková, 2015).

1.10.2 Hygiena práce

"Pod hygienou práce rozumíme stanovení takových zdravotních podmínek při výkonu práce (ve výchovně vzdělávacím procesu), které mají zabezpečit ochranu zdraví při práci." (Honzíková, Bajtoš, 2004, s. 33)

Při práci je zapotřebí dostatečné osvětlení, čerstvý vzduch ve třídě (pravidelné větrání), přiměřená teplota aj. Samozřejmostí je mytí rukou po práci a zákaz konzumace jídla při výuce.

2 PŘÍRODNÍ MATERIÁLY

Velmi oblíbeným a často používaným materiálem při pracovních činnostech jsou přírodniny. Přírodní materiály jsou dostupné všude kolem nás - v lesích, na loukách, na polích, v zahradách. Přírodniny přímo vybízí k tvůrčí činnosti. Snad v každé domácnosti najdeme výrobek nebo dekoraci z přírodnin, ať se jedná o různé věnce, sušené květy, obrázky či mušle a písek od moře. Výrobky z přírodních materiálů, které vyrobily děti při pracovní výchově, často tvoří rozmanité dekorace ve školách.

Tvoření s přírodními materiály je vhodné pro každého, dá se přizpůsobit každé věkové skupině dětí i dospělých. Pracovat s nimi mohou nadaní jedinci i ti méně talentovaní.

Velkým kladem využívání přírodnin v pracovním vyučování je, že si často žáci sami mohou materiál obstarat, a to nejen ve svém volném čase, ale také například během přírodovědné procházky. Lze tedy již při shánění přírodních materiálů uplatnit mezipředmětové vztahy. Necháme-li žáky, aby si samy našli materiál pro svoje tvoření, vedeme je tím k zodpovědnosti a samostatnosti. Je také pravděpodobné, že práce s materiálem, který si sami vyhledali, pro ně bude více motivující, zábavnější a žáci se budou snažit dosáhnout nejlepších možných výsledků.

2.1 Drobný přírodní materiál

Mezi drobný přírodní materiál řadíme vše, co získáváme z přírody. Získáváme jej nejčastěji sběrem, ale také pěstováním, nebo jako zbytky po zpracování užitkových rostlin (Honzíková, 2015).

V pracovní výchově je využívání drobného přírodního materiálu velmi oblíbené a to zejména z důvodu jeho množství, rozmanitosti a pestré škále jeho využití, dále jeho dobré dostupnosti a v neposlední řadě kvůli finanční nenáročnosti.

Drobný přírodní materiál dělíme na rostlinný, živočišný a nerostný.

2.1.1 Drobný rostlinný materiál

Rostlinné přírodní materiály jsou v pracovní výchově zastoupeny nejhojněji. Patří sem rostliny a části rostlin.

Květiny

V pracovní výchově lze využít téměř všechny druhy květin. Květiny můžeme využívat buď čerstvě natrhané, sušené nebo lisované. Nejčastěji používáme květiny kvetoucí. Některé začínají kvést již na začátku jara, avšak nejvíce druhů květin nasbíráme v červnu.

Mezi nejhojněji rostoucí v naší krajině a také nejčastěji sbírané byliny patří např. kopretina, smetanka, zvonek, jetel, chrpa, čekanka, violka, jarva a různé druhy trav. Tyto květiny se hodí i k lisování. K sušení jsou vhodné např. slaměnky, statice a levandule.

Čerstvé květiny se hodí k aranžování, vázání do kytic, lisované květiny lze lepit na papír a vytvářet tak například koláže, můžeme jimi také polepovat různé předměty a podobně. Sušené květiny slouží k výrobě rozmanitých dekorací.

Listy

Hlavně na podzim sbíráme pestrobarevné listy stromů, např. javorové, dubové, bukové, osikové či listy jírovce maďalu, které můžeme využívat k různým výrobkům v hodinách pracovní výchovy.

Aby listy vydržely co nejdéle, je zapotřebí je vylisovat dříve, než s nimi začneme tvořit.

Nejčastěji lepíme barevné listy do různých koláží, můžeme jimi polepovat různé předměty a podobně.

Plody

Rostlinné plody patří k nejhojněji používaným přírodním materiálům.

V hodinách pracovní výchovy se často pracuje s kaštany, žaludy a bukvicemi. Dále se využívají šípky, jeřabiny, hložinky apod. Dalšími plody vhodnými pro rukodělné práce jsou ořechy. Využíváme vlašské, lískové, burské, pistáciové ořechy a další.

Z plodů rostlin se vyrábí figurky zvířátek či lidí, dají se požívat jako netradiční stavebnice atd. Měkké plody, jako jsou šípky a jeřabiny, se dají propichovat a navlékat jako korálky.

V neposlední řadě můžeme využít i ovoce nebo zeleninu a to kupříkladu tak, že z nich vyřežeme různé tvary, které pak namáčíme do barvy a používáme jako razítka, kterými můžeme tisknout na papír nebo na textil. V posledních letech je velmi populární podzimní vyřezávání dýní.

Šišky

Lze použít šišky všech druhů stromů. Využíváme hlavně šišky borovic, smrků a modřínů.

Ze šišek můžeme vyrábět různá zvířátka. Šišky mohou tvořit základ těla nebo končetiny či uši. Dále můžeme šišky přilepovat lepidlem či tavnou pistolí na papír, karton, dřevo, či jiné materiály a vytvářet nejrůznější dekorace.

Obilniny

Obilniny jsou rostliny pěstované na polích kvůli potravě pro lidi nebo pro zvířata.

V pracovní výchově můžeme využívat všechny u nás pěstované druhy obilnin - žito, pšenice, ječmen, oves a kukuřice.

Kromě kukuřičných klasů využíváme i šustí, což jsou listeny obalující klasy. Z šustí se dají vyrábět například figurky a panenky.

Sláma

Jedná se o suché nadzemní části obilovin.

V pracovní výchově slouží hlavně k výrobě slaměných řetězů či jiných ozdob. Dále je vhodná pro pletení košíků či slaměných misek.

Seno

Seno je usušená posečená tráva, popřípadě tráva s dalšími bylinami.

Využíváme jí například k tvorbě zvířátek z přírodních materiálů.

Semena

Můžeme využít jakákoliv semena, např. slunečnicová, dýňová, lněná, sezamová, maková, obilná a semena luštěnin.

Hodí se na výrobu dekorativních předmětů, mozaik, koláží apod.

Pecky a jádýrka

V pracovní výchově najdeme využití pro pecky třešní, višní, švestek, blum, broskví aj. a jádýrka z jablek, hrušek, melounů a dalšího ovoce.

V pracovní činnostech jich lze využívat podobně jako semínek.

Větve

Sbíráme drobné větve ze stromů a keřů různých velikostí a tvarů.

Z větviček lze stavět, vázat je nebo je lepit.

Kůra

Používáme kůru z poražených nebo vyvrácených stromů.

Z kůry lze například vyřezávat různé předměty.

Mech

Z mechu se dají vyrábět domečky, lze lepit lepidlem či lepicí pistolí na různé předměty.

2.1.2 Drobný živočišný materiál

Pro použití v pracovní výchově se z živočišných materiálů nejlépe hodí prázdné hlemýždí ulity. Dále se dají využít mušle a lastury přivezené od moře.

Ulity a mušle se dají barvit nebo se jim ponechá původní barva. Lze z nich vyrábět dekorativní předměty nebo šperky.

Využití zvířecích zubů, kostí, rohů a parohů považují za vhodné až pro žáky druhého stupně z důvodu tvrdosti těchto materiálů.

2.1.3 Drobný nerostný materiál

Mezi nerostný přírodní materiál vhodný pro zařazení do pracovní výchovy patří kamínky a písek. Jedná se o oblíbený a často používaný materiál.

Na kameny se dá malovat či je polepit obrázky, velmi oblíbená je decoupage, tzv. ubrousková metoda, která spočívá v lepení ubrousků na různé předměty, v tomto případě kameny.

Kameny i písek můžeme dále použít například k výrobě koláží a mozaik.

2.2 Dřevo

Dřevo je přírodní surovina, která pochází ze stromů, keřů a polokeřů. Je jedním z nejoblíbenějších materiálů. Je známo, že jej lidé používali již v pravěku. Na světě existuje přibližně 25 000 druhů dřevin, přičemž většina z nich je vhodná ke zpracovatelským účelům. V České republice se nejčastěji používá smrk, který je u nás v současnosti nejpočetnějším stromem. Dále se využívá dřevo borovice, modřínu, ořechu, dubu a dalších stromů. Rozdělením dřevní hmoty na malé části a jejich následným spojením vzniká aglomerované dřevo. Tento materiál je v současnosti velmi oblíbený. Sem patří dýhy, překližky a laťovky (Honzíková 2006).

Na prvním stupni ZŠ mohou žáci zhotovovat jednoduché výrobky se dřeva, velmi často je zde využíváno aglomerované dřevo, které může sloužit například jako základ výrobku, na který jsou třeba lepením přidávány další materiály.

2.3 Košíkářský materiál

Velmi oblíbenou činností, kterou lze praktikovat v pracovních činnostech je košíkářství. Jedná se o výrobu košů a jiných podobných předmětů splétáním

pružných materiálů. Tradičním a stále hojně využívaným materiálem je vrbové proutí. Košíkáři nejčastěji používají proutky z vrby košíkářské, trojmužné, americké, nachové, rakytníkolisté, červené a dalších druhů vrb (Šenfildová, 1995).

V poslední době je velmi oblíbený pedig. Mezi méně častý materiál využívaný v košíkářství patří dřevo naštípané na loubky, ze kterého se vyrábí tzv. loubkové koše. Dále pak sláma, ze které se pletou proužky, které se následně sešívají dohromady a vyrábí se z nich klobouky nebo lehké košíky. V košíkářském průmyslu se používá také orobinec, ratan, rafie a další materiály (Gabriel, Goymer, 2003).

2.4 Přírodní modelovací hmoty

Velmi zajímavou a zábavnou bývá pro žáky práce s modelovacími hmotami. Pro modelovací činnosti je vhodná kterýkoliv tvárná hmota. "Modelování podněcuje člověka ztvárnit vlastníma rukama svoji představu či zážitek." (Honzíková, 2006, s. 31)

Mezi vhodné modelovací hmoty pro použití v pracovních činnostech patří hlína. Dobře se s ní pracuje, avšak na mnohých školách, které nejsou vybaveny pecí, nepřipadá její využití v úvahu, protože výrobky z ní se musí vypalovat. Výbornou alternativou je pak terakota, která má podobné vlastnosti jako hlína, ale nemusí se vypalovat.

2.5 Textil z přírodních vláken

Dalším hojně využívaným materiálem je textil. Textilní materiály se rozdělují podle původu vlákna na přírodní, chemická a hutnická. Tato podkapitola se zabývá pouze prvními z uvedených.

Přírodní vlákna dále dělíme na vlákna rostlinného původu, kam patří například bavlna, len a konopí, vlákna živočišného původu, ke kterým řadíme vlnu a hedvábí a vlákna nerostného původu (Honzíková, 2006).

Uplatňujeme dvě základní techniky pro práci s textilem, práci s plošnou textilií a práci s délkovou textilií. Obě tyto techniky jsou u dětí na prvním stupni ZŠ velmi oblíbené. Práci s plošnou textilií rozumíme šití, malování na textil a jeho barvení,

lepení textilií. Do práce s délkovou textilií patří vyšívání, tkaní, háčkování, pletení, paličkování a podobně (Honzíková, 2006).

2.6 Montážní práce s přírodninami

Zajímavým zpestřením bude pro žáky jistě sestavování různých předmětů z přírodnin. Kupříkladu stavění domečků v lese za využití klacíků, šišek, mechu, kůry a dalších drobných přírodních materiálů. Takovou činností se dá zpříjemnit vycházka, školní výlet nebo škola v přírodě.

2.7 Dostupnost přírodních materiálů v závislosti na ročním období

Některé přírodní materiály můžeme sbírat celoročně, jiné jen v určitém vymezeném období.

2.7.1 Jaro

Jaro je část roku, kdy se příroda probouzí po zimním spánku. Stěhovaví ptáci se vrací z teplých krajů, probouzí se hmyz, tráva se zelená, stromům začínají rašit výhonky a objevují se první květy.

Na jaře můžeme nařezat nebo nastříhat vrbové proutky, které využíváme k pletení košíčků, v pomlázek nebo různých dekorací. Dále si můžeme nasbírat květiny. Pokud chceme, aby nám vydržely déle, je zapotřebí je vylisovat nebo usušit. K jaru patří Velikonoce a k Velikonocům, kromě již zmíněných pomlázek, také vajíčka, která můžeme zdobit drobným přírodním materiálem nebo barvit například ve vodě s kopřivami, aby byla krásně zelená.

2.7.2 Léto

Léto je období, kdy jsou dny teplé a dlouhé. Kvete mnoho druhů květin, zraje ovoce, dozrává a sklízí se obilí.

Po většinu léta mají děti prázdniny, ale to neznamená, že si nemohou nasbírat nějaké přírodniny, se kterými budou pracovat v dalším ročníku při pracovních činnostech. V létě je totiž přírodnin vhodných ke sběru celá spousta. Rozličné druhy

květin vhodných k lisování i sušení. Dále sbíráme obilniny. Pokud přijdeme na pole až ve chvíli, kdy už je obilí sklizené, můžeme si nastříhat slámu, i ta se hodí na spoustu zajímavých výrobků. Sbíráme plody, které již uzrály. Z ovoce si schováváme pecky, jádýrka, semínka. Kdo jede na dovolenou k moři, může si odtud přivést mušle.

2.7.3 Podzim

Roční období, kdy se příroda připravuje na zimu. Dozrávají poslední plody. Listí stromů hraje nejrůznějšími barvami a pak opadává. Tráva hnědne. Stěhovaví ptáci odlétají za teplem a některá zvířata se chystají k zimnímu spánku.

Podzim je velmi štědrý na přírodniny. Poskytuje nám například kaštiny, žaludy, šípky, barevné listí, které lisujeme. Využíváme jablka. Poslední říjnový den se slaví Halloween, kdy se vyrábí masky - je možné použít na ně přírodní materiály - a vydlabávají dýně.

2.7.4 Zima

Zima je nejchladnější část roku, dny jsou velmi krátké a noci dlouhé. Pro přírodu je to období vegetačního klidu. V některých oblastech krajinu přikryje sněhová pokrývka.

I sníh se dá považovat za přírodní materiál. Můžeme vzít děti ven a zkusit land-art nebo stavět ze sněhu sochy. V zimě se častěji než jindy poráží stromy a my můžeme využít jejich kůru nebo větve, které lesníci v lese zanechali.

2.7.5 Celoročně dostupné přírodniny

Některé přírodniny nacházíme a sbíráme po celý rok bez ohledu na roční období. Jsou to například kameny, které se dají v pracovních činnostech používat k nejrůznějším výtvorům stejně jako například šišky stromů a větvičky.

2.8 Sběr a uchovávání přírodnin

Sběr je jednou s možností, jak získat přírodniny potřebné pro tvorbu v pracovních činnostech. Při sběru je důležité dodržovat jisté zásady:

- V přírodě se chováme tiše a neznečišťujeme ji.
- Netrháme chráněné rostliny.
- Neřežeme větve živých stromů a keřů. Výjimkou je proutí, které musí být čerstvé a uřezává se na jaře.
- Kůru bereme z poražených nebo vyvrácených stromů.
- Plody jako jsou kaštany, žaludy a bukvice sbíráme ze země, netrháme je. Jiné plody jako například šípky trháme, když jsou dostatečně zralé.
- Šišky netrháme ze stromů, sbíráme je ze země.
- Při sběru rostlin jednáme citlivě, nikdy nevysbíráme všechny rostliny stejného druhu na určitém místě.
- Nasbírané přírodniny odnášíme v košíku, papírové krabici, papírovém sáčku nebo látkové tašce. Naprosto nevhodné jsou igelitové tašky a pytlíky.

- Obr. 1 - ukázka vhodného přenášení přírodnin v košíku (foto vlastní)

- Obr. 2 - ukázka vhodného skladování přírodnin v papírových sáčkích (foto vlastní)

Doma nebo ve škole pak přírodniny uchováváme v papírových krabicích na suchém místě.

Některé přírodniny je vhodné vylisovat nebo usušit.

2.8.1 Lisování

Lisujeme celé květiny, květy nebo listy rostlin. K lisování se dobře hodí drobné květiny jako jsou sedmikráska, violky, zvonky. Rostliny určené k lisování musí být suché, jinak hrozí, že zplesniví.

K lisování je ideální použít lis, ten ale ve většině škol není k dispozici a proto lisujeme nejčastěji s použitím knih. Používáme dostatečně těžké knihy. Knihu rozevřeme, vložíme do ní savý papír, na který naaranžujeme květinu nebo list, přikryjeme dalším papírem a knihu opatrně zavřeme. Po několika dnech vyměníme papíry, do kterých se vsákla voda z květin nebo listů za nové. Lisujeme přibližně tři týdny. Když jsou květiny či listy vylisované, opatrně je z knihy vyndáme. Jsou velmi křehké a dáváme tedy pozor, aby se nepolámaly.

2.8.2 Sušení

Rostliny určené k sušení musí být před trháním nebo stříháním dobře vyvinuté a zdravé. Trháme je nejlépe za slunného a suchého počasí. Před sušením odstraníme z rostlin případné nečistoty. Sušit rostliny je ideální ve vzdušné suché a temné místnosti, například na půdě nebo v kůlně. Květiny rozdělíme do malých svazků, svážeme gumičkou a zavěšíme hlavičkami dolů. Jednotlivé svazky by neměly být zavěšeny příliš blízko u sebe, aby vzduch v místnosti mohl dobře cirkulovat (Šuchmannová, 2006).

K sušení se hodí květiny obsahující menší množství vody, zejména slaměnky, statice, levandule, bodláky, ostrožky, laskavce a různé druhy travin - orobinec, čirok, lesknice, kostřava.

- Obr. 3 - sušení rostlin (foto vlastní)

2.9 Zapojení žáků do sběru přírodnin

Jak je z předchozích stránek této diplomové práce patrné, příroda nám nabízí ohromné množství přírodních materiálů, které můžeme při pracovní výchově využít. Z přírodnin se dají vyrábět různorodé věci.

Aby bylo přírodního materiálu při pracovních činnostech dostatek, je zapotřebí, aby se do jeho shánění zapojili všichni žáci. Rozhodně by nebylo správné, kdyby materiál obstarával pouze někteří jedinci nebo dokonce pouze učitel.

Je vhodné, aby učitel vybídl děti ke sběru přírodnin, upozornil je, které přírodniny se dají sehnat v určitém ročním období a kde je hledat.

Dobry způsob, jak žáky nadchnout a motivovat pro sběr přírodnin a následnou práci s nimi, je podle mě vzít je na několikahodinovou naučnou procházku do přírody. Při ní si učitel s žáky povídá o přírodě a o bohatství, které nám nabízí. Aby byl výlet zajímavější a zábavnější, je možné spojit ho s různými aktivitami, jako jsou hry, ať už vědomostní nebo pohybové.

Již při této vycházce se může začít se sběrem prvních přírodnin. Učitel dětem názorně ukazuje, jak se to správně dělá, které přírodniny se jakým způsobem mohou vzít a upozorňuje je na to, co se naopak nesmí. Ukáže jim i vhodný způsob přenosu nasbíraných materiálů a následně ve škole i vhodné uskladnění.

Po této naučné procházce již budou žáci vědět, jak mají při hledání přírodních materiálů postupovat. Nyní již mohou vyhledávat a sbírat přírodniny sami ve svém volném čase.

Některé přírodniny, jako jsou třeba šišky a kaštiny, budou mít pravděpodobně všichni žáci. Existují však i méně časté, "vzácnější" přírodniny (mušle od moře, některé druhy květin apod.) a byla by škoda, kdyby s nimi mohli pracovat jen ti žáci, kteří je našli. Z tohoto důvodu je možné zřídit jakýsi "třídní zásobník přírodnin". Pro tyto účely dobře poslouží třeba skříň nebo regál v zadní části třídy s papírovými krabicemi. Do tohoto "zásobníku" mohou všechny děti nosit, co nasbíraly a všichni žáci z něj mohou čerpat materiály pro své výtvary.

3 TVOŘIVOST

S pracovními činnostmi úzce souvisí pojem tvořivost. Zařazením vhodných pracovních námětů do pracovní výchovy a správným vedením výuky může učitel významně napomoci rozvoji tvořivosti u žáků.

Co to ale tvořivost vlastně je? O tvořivosti, nebo také jinak řečeno kreativité, slyšíme poměrně často. Asi ve většině z nás tento pojem evokuje něco nápaditého, originálního, nového.

Slovo kreativita vzniklo z latinského *creo*, což v překladu do češtiny znamená *tvořím* (Čáp, Mareš, 1887).

Tvořivost definovalo velké množství autorů podle nejrůznějších kritérií. Dovolím si zde uvést některé z těchto definic.

"Tvořivost neboli kreativita znamená soubor vlastností osobnosti, které umožňují tvůrčí činnost, popřípadě tvůrčí řešení problémů. Přitom tvůrčí činnost se zpravidla vymezuje jako taková činnost, jejímž výsledkem je něco nového." (Čáp, Mareš, 1887, s. 153)

"Tvořivost je soubor vlastností, které dávají člověku schopnost, aby v důsledku změn ve svém vědomí vytvářel nový produkt." (Votruba, 1984 in Petrová, 1999, s. 15)

"Tvořivost je proces vytváření nových a užitečných (pro jednotlivce nebo jistou skupinu) produktů a řešení, a to při aktivitách a úlohách, které jsou spíše heuristického než algoritmického typu." (Lokšová, Lokša, 2003, s. 16)

"Kreativita (= tvořivost) je schopnost vytváření nových kulturních, technických, duchovních i materiálních hodnot ve všech oborech lidské činnosti. Tvořivost je aktivita, která přináší dosud neznámé a současně společensky hodnotné výtvořiny." (Königová, 2007, s. 12)

Podle moderního pojetí psychologie kreativity se má za to, že tvořivě se dá přistupovat ke všem možným lidským činnostem a k životu celkově. K jakémukoliv

problému nebo otázce se dá hledat tvořivé řešení. Tvoření je pro člověka naprosto přirozený proces, člověk tvoří, protože má potřebu aktivity, potřebu poznání či uznání, potřebu seberealizace. Tvořit může kdokoliv z nás. Kreativitu lze cvičit a rozvíjet ji (Königová, 2007).

V moderní pedagogice má tvořivost velký význam. Jedná se o způsob celkového rozvoje osobnosti žáků ve vyučovacím procesu. Díky tvořivému vyučování můžeme u žáků rozvíjet schopnosti kreativního myšlení, motivaci k učení se a motivaci k tvořivým činnostem. Rozvíjí také fantazii a imaginaci. Díky tvořivému vyučování prožívají žáci pocity seberealizace, sebeuspokojení a radost z ocenění své tvorby (Lokšová, Lokša, 2003).

3.1 Tvořivá osobnost

Tvořivá osobnost se vyznačuje citlivostí, je vnímavá. Takový člověk má pružné a originální myšlení. Velmi důležitá je schopnost soustředit se a být otevřený vnějším podnětům (Königová, 2007).

J. Dacey a K. Lennon (2001 in Žák, 2004) popsali ve své knize o kreativitě deset hlavních rysů tvořivé osobnosti:

- Tolerance vůči dvojznačnosti - Stejně tak, jako neexistují dva zcela stejné problémy, neexistuje ani jasné dopředu definovatelné řešení. Tvořiví jedinci dokážou vnímat více variant, vyhledávají bohaté a vícevrstevné situace směřující k různým řešením.
- Stimulační svoboda - Tvořivé osobnosti se neomezují žádnou danou formou. Umí vystoupit za vyznačenou hranici, rády pracují bez limitů, nedrží se zavedených pořádků.
- Funkční svoboda - Funkčně svobodné osobnosti umí přiřadit věcem, kterým by ostatní bez rozmýšlení přisoudili jen jeden význam, hned několik dalších významů, funkcí.
- Flexibilita - Jedná se o schopnost odvrátit se od nevyhovujícího řešení a přistoupit na řešení jiné a pro danou situaci lepší.

- Ochota riskovat - Tvořivá osobnost by měla být ochotná vystavit se nebezpečí, že se dobere k nesprávnému výsledku. Je schopna rozumně riskovat protože ví, že bez jisté míry rizika není úspěchu.
- Preference zmatku - Tvořiví lidé považují zmatek za zajímavější než pravidla a řád. Kreativní osobnosti ve zmatku vyhledávají možnosti k řešení problémů.
- Prodleva uspokojení - Pro tvořivého člověka je největší odměnou proces kreativního řešení, ne výsledek. Tvořiví jedinci s vyvinutou prodlevou uspokojení nepředpokládají, že jejich řešení a výsledky tvoření budou druhými hned přijímány.
- Oproštění od stereotypu sexuálních rolí - Z nových výzkumů psychologie kreativity vyplývá, že na míru nebo kvalitu tvořivého procesu nemá pohlaví příliš velký vliv. Má se za to, že při tvořivém řešení problémů není místo pro sexuálně pojaté rozlišování rolí.
- Vytrvalost - Kreativní osoby jsou ve svém konání vytrvalé a při neúspěších se nevzdávají. Naopak, neúspěchy a prohry jim přináší poučení a motivují je k další práci.
- Odvaha - Tvořivý člověk musí být vyzbrojen odvahou. Při tvořivém procesu se staví do cesty různé překážky a kreativní osobnost by měla mít odvahu jim čelit.

3.2 Tvůrčí proces

Nyní se budeme zabývat tím, co je to tvořivý proces a jaké jsou jeho fáze.

Lokšová a Lokša uvádí, že se jedná o proces, jehož výsledkem je nějaký produkt, který musí jevit znaky novosti a užitečnosti (2003, s. 16).

Tvořivý proces bývá rozdělen do čtyř fází:

1. preparace
2. inkubace
3. iluminace
4. verifikace

Tyto fáze nejsou striktně oddělené, vzájemně se prolínají. První z nich je fáze přípravná neboli preparační. V ní se zamýšlíme nad tím, zda je zvolené téma vhodné ke zpracování či k řešení. Druhá fáze se nazývá inkubační nebo také latentní. Při této fázi přemýšlíme o daném problému, někdy podvědomě. Další fáze je iluminační, jinak řečeno inspirační. Při ní dochází k poznání možného řešení. Poslední je fáze ověřovací neboli verifikační, při které prověřujeme správnost řešení a realizujeme je v praxi (Lokšová, Lokša, 2003).

3.3 Faktory tvořivosti

Psycholog J. P. Guilford určil faktory tvořivosti, které se uplatňují při tvořivém myšlení (Honzíková, Sojková, 2014).

Mezi tyto faktory patří:

- fluence (plynulost) - schopnost rychle produkovat myšlenky a nápady
- originalita (původnost) - schopnost tvořit nová a neobvyklá řešení
- flexibilita (pružnost) - schopnost utvářet k problémům různorodá řešení
- redefinice- schopnost změnit význam, reorganizovat informace
- elaborace (propracovanost) - schopnost rozvinout hlavní myšlenku do detailů
- senzibilita (citlivost) - citlivost na problémy

3.4 Bariéry tvořivosti

Jedná se o jakési překážky, které nám zabraňují v tvořivosti. Bariéry rozdělujeme na vnitřní a vnější.

Vnitřní bariéry

Vnitřní bariéry jsou naše bloky, které překáží naší tvořivosti. Patří mezi ně nejistota, starosti, vnitřní neklid. Velkým problémem bývá pocit nedostatku času, který vyvolává stres, dále únava, nedostatek spánku a pohybu (Königová, 2007).

Vnější bariéry

Jsou to překážky, které nám klade naše okolí. Velkou bariérou může být nevhodné prostředí - například malá nebo temná místnost, dále hluk (Königová, 2007).

I v pracovní výchově je samozřejmě nutné zabránit vzniku bariér tvořivosti. Je vhodné pracovat ve světlé, dostatečně prostorné a dobře větrané učebně. Žáci potřebují klid. Vyučující by se měl snažit navodit klidnou, přátelskou a pohodovou atmosféru.

3.5 Neverbální tvořivost na 1. stupni ZŠ

Neverbální neboli mimoslovní tvořivost lze rozvíjet především v předmětech, při kterých žáci pracují manuálně, něco tvoří bez pomoci slov. Jsou to zejména předměty výtvarná výchova a pracovní činnosti, ale také například hudební a tělesná výchova. Neverbální tvořivost však můžeme rozvíjet i v ostatním vyučování a uplatňovat mezipředmětové vztahy.

Naše společnost chce vychovávat kreativní jedince. Proto je nezbytné, aby byla tvořivost dětí rozvíjena na základní škole prostřednictvím různorodých pracovních činností. Při pracovních činnostech žáci získávají přirozenou cestou praktické dovednosti i teoretické vědomosti, které později uplatní v praxi (Honzíková, Sojková, 2014).

3.5.1 Úroveň neverbální tvořivosti na 1. stupni

Hlavsa (1986) tvrdí, že k největšímu rozvoji tvořivosti u dětí dochází před nástupem do školy, tedy do věku 6 let. Pokles tvořivého výkonu po šestém roce života připisuje vlivu školy a tento útlum trvá až do desátého roku života, kdy opět dochází k vzestupu tvořivé aktivity.

Naproti tomu výsledky výzkumu, který prováděla Honzíková (2003), ukazují, že po nástupu do školy k poklesu tvořivé aktivity nedochází. Naopak úroveň tvořivosti dětí nadále stoupá a k útlumu dochází až ve 4. třídě a k opětovnému vzestupu potom zase v 6. ročníku.

Za zmínku stojí také vliv pohlaví na úroveň tvořivého výkonu. Z výzkumu Honzíkové (2003) vyplývá, že v prvních třech ročnících základní školy je úroveň tvořivé aktivity u děvčat a chlapců velmi podobná. Od 4. ročníku pak dochází k výraznějšímu rozdílu úrovně tvořivého výkonu mezi pohlavími, dívky dosahují znatelně lepších výsledků.

3.5.2 Rozvoj neverbální tvořivosti na 1. stupni

Velmi důležitým úkolem pedagoga je podporovat děti v jejich tvořivosti a vymýšlení nápadů. "Učitel by měl zároveň i respektovat tvořivou osobnost žáků. Čím je žák mladší, tím více je odkázaný na vedení učitele nebo jiných dospělých. Rozvoj tvořivosti závisí též na učebním materiálu a jeho sestavení, na atmosféře a psychickém klima." (Honzíková, 2003, s. 8)

Chceme-li účinně napomáhat rozvoji tvořivosti při u dětí na 1. stupni, je důležité žáky vhodně motivovat. "Motivace znamená souhrn hybných momentů v činnostech, prožívání, chování a osobnosti. Hybnými momenty rozumíme to, co člověka podněcuje, pobízí, aby něco dělal, reagoval, nebo naopak, co ho tlumí, co mu zabraňuje něco konat, reagovat." (Čáp, Mareš, 2007, s. 92)

Za použití vhodných metod mohou žáci svoji tvořivost rozvíjet a zdokonalovat (Lokšová, Lokša, 2003). Z mnoha forem výuky praktikovaných ve školách patří mezi ty, které výrazně napomáhají rozvoji tvořivosti problémové vyučování a projektová metoda (Honzíková, 2003).

Problémové vyučování

Tak jako do ostatních vyučovacích předmětů, i do pracovní výchovy můžeme zařadit problémové vyučování. Je to skvělý způsob, jak přimět žáky přemýšlet, řešit problémy a tvořit.

Problémové vyučování je strategie umožňující více přístupů k vyřešení určitého problému. Napomáhá k rozvoji alternativního a tvořivého myšlení. Problémové metody vedou žáky k získávání nových vědomostí a dovedností

formou vlastního hledání, objevování a samozřejmě také k rozvoji tvořivosti (Lokšová, Lokša, 2003).

Učitel vytváří problémové úkoly, které žáci samostatně řeší, a přitom jim poskytuje oporu a pomoc při jejich řešení. Při této metodě výuky musí učitel dbát na to, že úkoly mají být pro žáky přiměřeně obtížné vzhledem k úrovni jejich vědomostí a dovedností. Důležitá je vhodná motivace, aby žáci aktivně pracovali na řešení problémů (Honzíková, 2003).

Projektová metoda

Další metodou, která je v poslední době velmi často ve školách využívána, je projekt.

Mezi největší klady projektové výuky patří to, že se žáci učí samostatnosti, přebírají na sebe zodpovědnost. Rozvíjí se jejich tvořivost, projektové vyučování podněcuje intuici a fantazii žáků, rozvíjí jejich komunikační schopnosti. Správně organizovaný projekt může přispět ke sblížení žáka a učitelem (Honzíková, Sojková, 2014).

Při projektové metodě je zásadní věcí neposkytovat žákům pouze útržkovité poznatky, ale řešit problémy komplexně. Při aplikaci této metody získávají děti nové poznatky svým vlastním prožíváním. Učitelé i žáci projekty obvykle hodnotí velmi kladně a považují je za přínosné (Lokšová, Lokša, 2003).

3.5.3 Volba pracovních námětů pro rozvoj neverbální tvořivosti

Chce-li učitel v pracovní výchově u žáků rozvíjet tvořivost, je jeho důležitým úkolem volit vhodné náměty.

O tom, jaká kritéria má splňovat námět pro pracovní činnosti, bylo pojednáno již v první kapitole. Pro připomenutí, pracovní námět má splňovat tyto podmínky: má být svou náročností přiměřený duševním i tělesným schopnostem žáků; musí být reálné výrobek zhotovit ve vymezené době za pomoci dostupného materiálu; měl by dát možnost uplatnění vhodné organizační formy, mělo by být možné u něj využít

mezipředmětových vztahu; námět má rozvíjet tvořivost, fantazii a technické myšlení žáků (Honzíková, 2003).

Učitel musí být na výuku dobře připraven. Nejprve námět promyslí a až potom jej zrealizuje - vytvoří náčrt, zvolí vhodný potřebný materiál, sepíše pracovní postup, ujistí se že je přiměřený dosaženým vědomostem a schopnostem žáků. Poté výrobek sám zhotoví, čímž si uvědomí případné potíže, které by žáci při jeho výrobě mohli mít. V případě potřeby zvolí vhodnější (Honzíková, 2003).

Aby pracovní námět co nejlépe rozvíjel u žáků tvořivost, je zapotřebí nechat dětem dostatečně velké pole působnosti, nechat jim v určitých ohledech "volnou ruku", nesvazovat je stereotypy, nenutit je používat šablony v situacích, kdy to není nezbytné. Naopak je dobré podporovat je ve vymýšlení nějaké inovace, zajímavého řešení. Jenom tak budou moci vytvářet díla originální, něčím nová. Na školách se poměrně často setkáváme s tím, že celá třída vyrábí téměř stejný výrobek, protože musí pracovat všichni podle stejné předlohy a striktně dodržovat daný postup. Žáci se tím sice zdokonalují v technice práce, zručnosti a přesnosti, tvořivost však tímto způsobem rozvíjet nelze.

3.6 Identifikace tvořivosti

Pomocí různých testů můžeme zjišťovat úroveň tvořivých schopností.

Urbanův figurální test tvořivého myšlení

Tento test umožňuje identifikovat míru kreativního potenciálu jedince. Testování ve zkratce probíhá tak, že respondent dostane list papíru s několika fragmenty, které má za úkol podle vlastního uvážení pouze tužkou dokreslit. Právě Urbanův test je použit ve výzkumu, kterému je věnována čtvrtá kapitola této diplomové práce.

Honzíková ve své Teorii a praxi tvořivosti (2003) uvádí dále tyto testy k zjišťování úrovně tvořivosti:

Torrancovy testy tvořivého myšlení

Používají se k zjišťování tvořivých schopností. Tyto testy mají za úkol identifikovat základní faktory divergentního myšlení. Soubor Torrancových testů má jak figurální, tak i verbální formy. Figurální testy mají tři části a jsou založeny na dokreslování neúplných obrazců. Verbální testy se skládají ze sedmi úloh, při jejichž řešení se využívá divergentního myšlení.

Guilfordovy testy tvořivých schopností

Jedná se patrně o nejpoužívanější metody identifikace tvořivosti. Guilfordovy testy se dělí na testy fluence, testy flexibility, testy originality, testy postihování problémů, testy redefinování a testy elaborace.

Tvarový skládací test

Zjišťuje především schopnost úspěšně řešit úlohy praktického rázu. Testování probíhá tak, že se čtyři různé tvary pokládají na nákresy jednotlivých předmětů tak, že mají do sebe zapadat a celý tento předmět pokrýt. Autorem tvarového testu je G. A. Lienert.

4 VÝZKUM

Další částí této diplomové práce je výzkum úrovně neverbální tvořivosti u žáků na 1. stupni ZŠ. Úkolem výzkumu bylo zjistit, zda se úroveň tvořivosti u žáků s přibývajícím věkem zvyšuje, zůstává stále stejná, nebo snižuje. Dále se zkoumaly možné rozdíly v úrovni neverbální tvořivosti mezi děvčaty a chlapci stejného věku. Poslední část výzkumu se zaměřuje na to, zda úroveň tvořivosti souvisí s prospěchem žáka ve škole.

Úroveň neverbální tvořivosti byla zjišťována za pomoci Urbanova figurálního testu.

Testu se zúčastnili žáci ze dvou tříd prvního stupně základní školy ve Starém Plzenci, a to tříd první a třetí. Jednalo se celkem o 42 dětí.

V 1. ročníku test vyplnilo 24 dětí, z toho 9 děvčat a 15 chlapců. Ve 3. ročníku se testování zúčastnilo 18 žáků, z čehož bylo 7 dívek a 11 chlapců.

4.1 Účel výzkumu

Účelem tohoto výzkumu je zjistit, zda na úroveň neverbální tvořivosti žáků na 1. stupni ZŠ mají vliv následující faktory: věk, pohlaví a školní prospěch. Na základě toho byly sestaveny tři hypotézy.

1. hypotéza byla sestavena za účelem zjistit, zda starší děti jsou tvořivější než děti mladší. Jak už bylo zmíněno v podkapitole 3.5, názory různých autorů na tento problém se různí. Zatímco Honzíková (2003) tvrdí, že úroveň tvořivosti u žáků stoupá až do 4. třídy, Hlavsa (1985) zastává názor, že po nástupu do školy dochází k útlumu tvořivosti.

Hypotéza 1.: *Žáci 3. třídy mají vyšší úroveň neverbální tvořivosti než žáci 1. třídy.*

Další hypotéza byla sestavena na základě domněnky, že obě pohlaví, dívky i chlapci, mají ve témže ročníku přibližně stejnou úroveň tvořivosti. Podle výzkumů Honzíkové (2003) tomu tak opravdu je.

Hypotéza 2.: *V 1. a 3. ročníku ZŠ mají chlapci přibližně stejnou úroveň tvořivosti jako dívky.*

Nakonec bylo zkoumáno, zda existuje souvislost tvořivosti žáků s jejich klasifikací. V tomto případě se pracovalo pouze s výsledky žáků 3. třídy, neboť žáci 1. třídy zatím neměli dostatek známek. Do výpočtů byly zahrnuty pouze známky, které žáci dostali na vysvědčení v pololetí 3. ročníku z předmětů český jazyk, anglický jazyk, matematika a prvouka, protože z ostatních předmětů měli všichni žáci jedničky. Z těchto čtyř známek byl u každého žáka vytvořen aritmetický průměr. Na základě domněnky, že známkování žáků nesouvisí s jejich úrovní tvořivosti byla sestavena poslední hypotéza.

Hypotéza 3: Neplatí, že žáci s lepšími známkami mají vyšší úroveň tvořivosti než žáci s horšími známkami.

4.2 Zadání a průběh testu

Postup při zadávání Urbanova testu byl následující: Všechny děti ve třídě dostaly testový arch a byly vyzvány, aby si vzaly obyčejnou tužku. Pak žáci dostali tyto pokyny: „Před sebou máte papír, na kterém je nedokončená kresba. Vaším úkolem je ji dokreslit. Můžete kreslit, co chcete. Cokoliv nakreslíte, bude správně. V tomto úkolu nemůžete udělat chybu.“ Dále byli žáci upozorněni, aby pracovali samostatně a s nikým se nedomlouvali. Bylo jim řečeno, že až budou hotoví, mají se přihlásit, a zadavatel testu si od nich archy převezme.

V průběhu testu se děti několikrát zeptaly, zda mohou nakreslit nějaký konkrétní předmět nebo postavu, ptaly se, jestli postupují správně apod. V reakci na tyto otázky jim bylo připomenuto, že mají kreslit, co uznají za vhodné a že nelze udělat chybu.

Nejrychlejší žáci byli s testem hotoví za přibližně 2 minuty. Všichni žáci dokončili test do 13 minut.

Každý žák, který dokončil svoji práci, se přihlásil a předal arch zadavateli testu. Na zadní stranu každého testu bylo zaznamenáno, kolik času uplynulo od začátku testování do odevzdání (čas je potřebný při vyhodnocování testu).

4.3 Vyhodnocení a výsledky testu

Všechny testy byly vyhodnoceny odborníkem. V testu se hodnotí 14 kritérií, mezi něž patří grafické propojení jednotlivých fragmentů, tematické propojení, perspektiva, humor, nekonvenčnost, čas aj. Body za jednotlivá kritéria se sečtou. Podle počtu získaných bodů se určí úroveň tvořivosti respondenta.

Žáci mohli svými dosáhnout těchto hodnocení: hluboce podprůměrný, podprůměrný, průměrný, nadprůměrný, vysoce nadprůměrný, extrémně nadprůměrný a fenomenální.

Téměř polovina žáků, 21 z celkových 42, byla hodnocena výsledkem "průměrný". Velká část žáků byla "nadprůměrných", konkrétně 15 žáků. 4 žáci dosáhli výsledku "vysoce nadprůměrný". Hodnocení "extrémně nadprůměrný" si vysloužil jeden žák, stejně tak pouze jeden žák byl "hluboce podprůměrný". Nejlepšího možného výsledku "fenomenální" nedosáhl nikdo z respondentů.

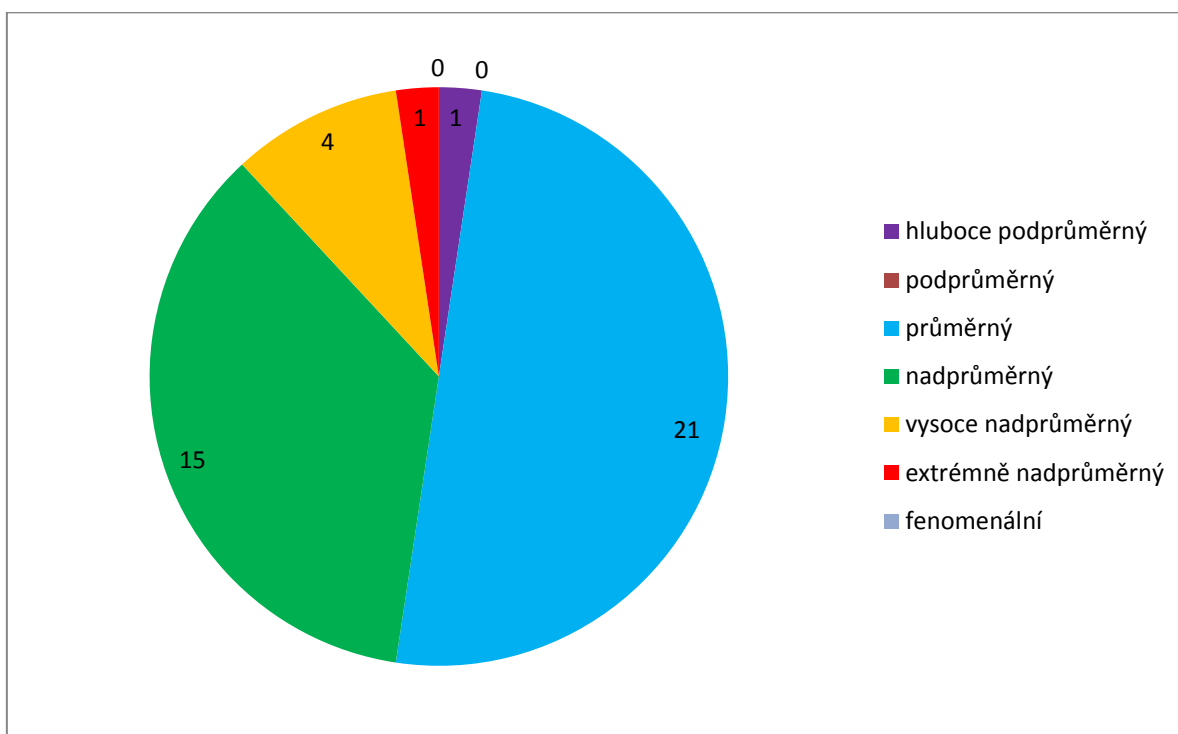
Údaje byly zaznamenány do tabulky.

1. ROČNÍK			3. ROČNÍK		
pohlaví	body	hodnocení	pohlaví	body	hodnocení
dívka	11	průměrný	chlapec	12	hluboce podprůměrný
dívka	13	průměrný	chlapec	17	průměrný
chlapec	13	průměrný	dívka	18	průměrný
dívka	15	průměrný	chlapec	18	průměrný
chlapec	16	průměrný	dívka	20	průměrný
chlapec	16	průměrný	dívka	21	průměrný
chlapec	16	průměrný	chlapec	22	průměrný
chlapec	16	průměrný	dívka	24	průměrný
chlapec	17	průměrný	dívka	30	nadprůměrný
chlapec	18	průměrný	chlapec	30	nadprůměrný
dívka	19	průměrný	chlapec	30	nadprůměrný
dívka	20	průměrný	chlapec	30	nadprůměrný
chlapec	21	průměrný	dívka	33	nadprůměrný
dívka	22	průměrný	chlapec	33	nadprůměrný

chlapec	24	nadprůměrný	chlapec	35	nadprůměrný
chlapec	24	nadprůměrný	dívka	39	vysoce nadprůměrný
dívka	29	nadprůměrný	chlapec	41	vysoce nadprůměrný
dívka	29	nadprůměrný	chlapec	45	extrémně nadprůměrný
chlapec	29	nadprůměrný	/		
chlapec	29	nadprůměrný			
chlapec	30	nadprůměrný			
chlapec	30	nadprůměrný			
chlapec	33	vysoce nadprůměrný			
dívka	34	vysoce nadprůměrný			

- Tab. 1 - přehled výsledků Urbanova figurálního testu

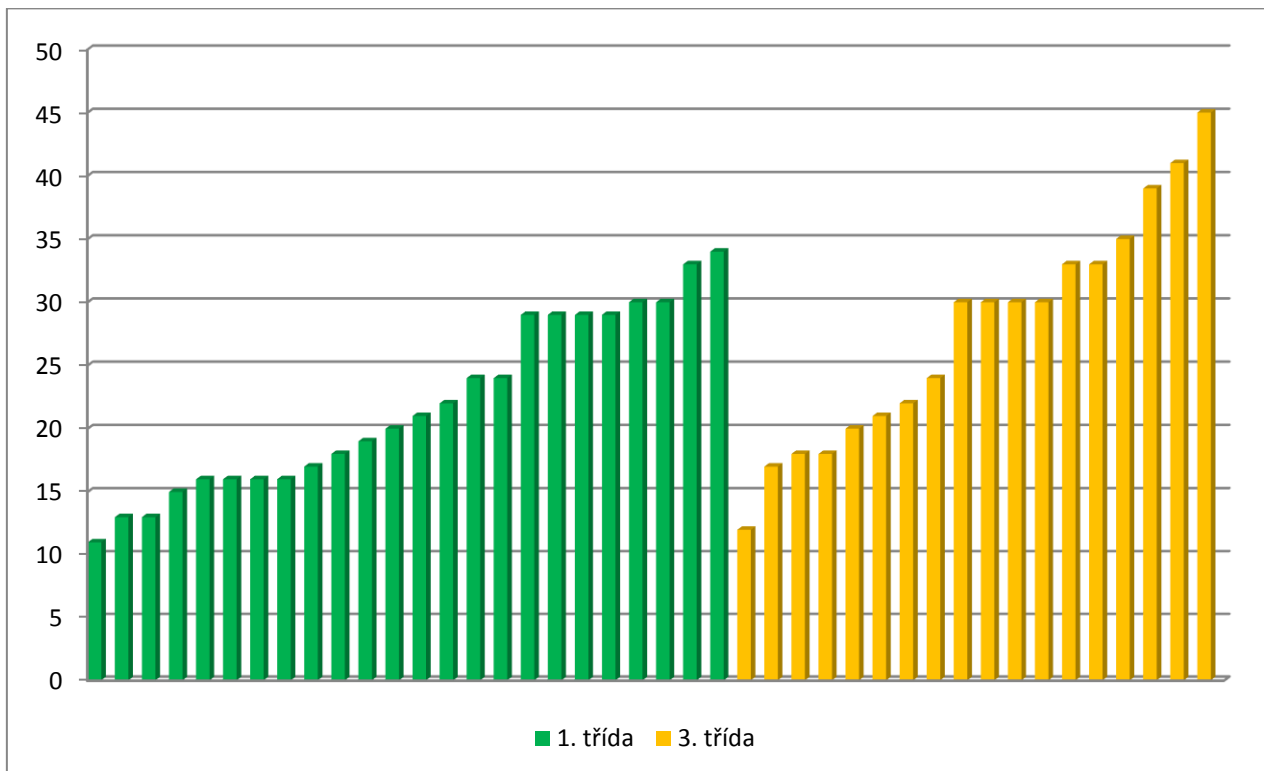
Pro přehlednost byly výsledky zpracovány také do kruhového grafu.

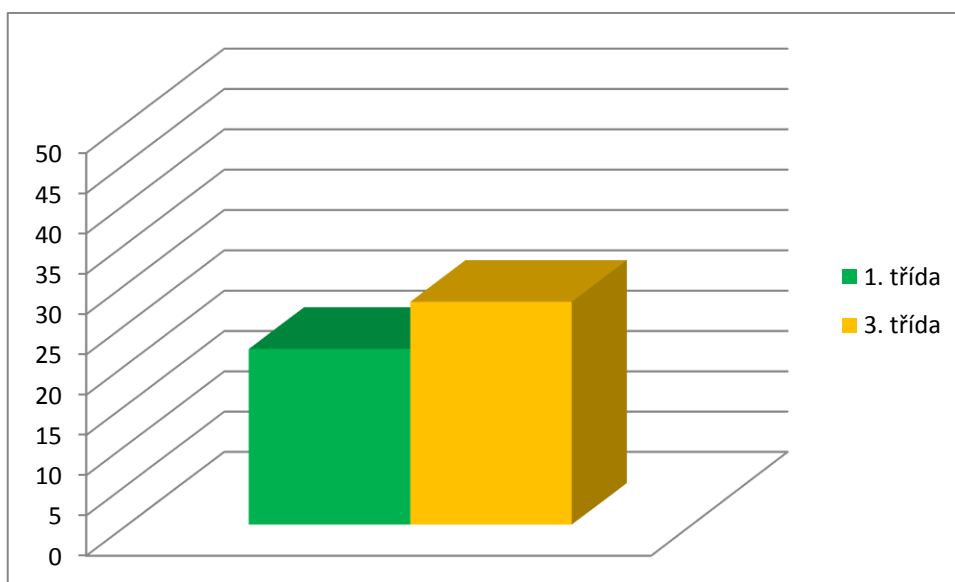
- Graf 1 - výsledky úrovně neverbální tvořivosti žáků 1. a 3. třídy dohromady

Zjišťovalo se, zda starší žáci jsou tvořivější než žáci mladší. Byly vypočítány aritmetické průměry bodů dosažených v testu u žáků 1. a 3. třídy zvlášť a tyto průměry porovnány. Průměrná hodnota dosažených bodů u žáků 1. ročníku byla

21,83. U žáků 3. ročníku tato hodnota dosáhla 27,67. Průměrný rozdíl mezi žákem 3. a žákem 1. ročníku je 5,84 bodu.

- Graf 2 - počet dosažených bodů u žáků 1. a 3. třídy

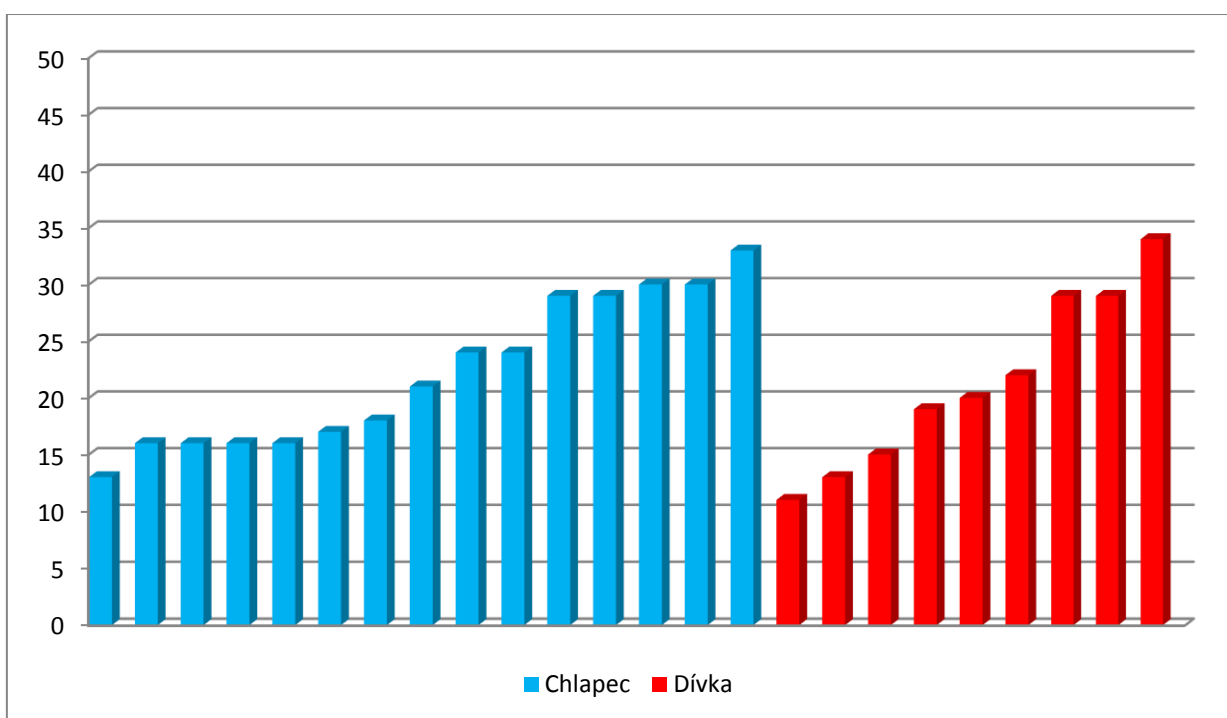

- Graf 3 - porovnání průměru dosažených bodů mezi žáky 1. a 3. třídy

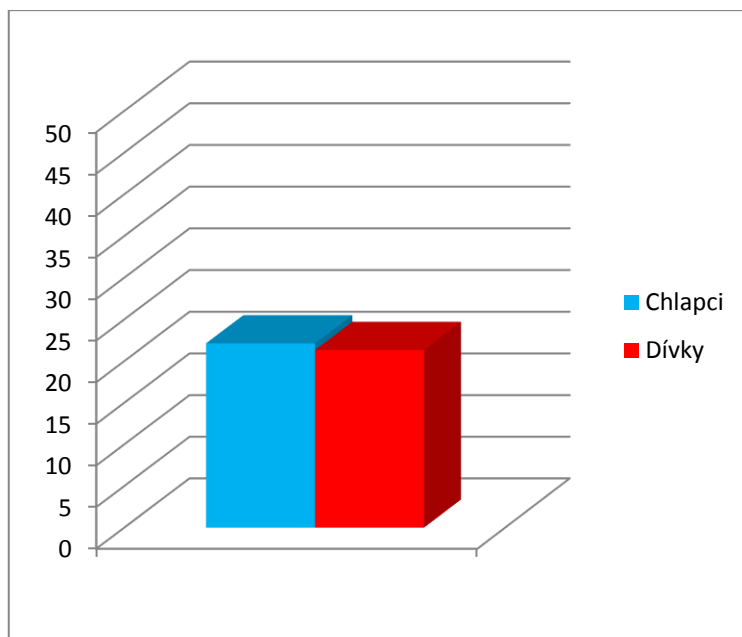
Z toho vyplývá, že žáci 3. ročníku mají vyšší úroveň neverbální tvořivosti než žáci 1. ročníku. Tento výsledek potvrzuje pravdivost Hypotézy 1.

Dalším bodem tohoto výzkumu bylo zaměřit se na možné rozdíly v tvořivosti děvčat a chlapců. I zde byl postup takový, že se porovnávaly aritmetické průměry hodnot dosažených bodů. Protože při hodnocení testu se bere v potaz věk, bylo zapotřebí počítat s hodnotami žáků z každé třídy zvlášť. Proto muselo být nejdříve stanoveno kritérium pro určení toho, jakého rozdílu by musely hodnoty naměřené mezi skupinou chlapců a děvčat být, aby se dalo říci, že jejich výsledky jsou přibližně stejné, nebo že žáci z jedné skupiny dosahují výsledků lepších. Bylo stanoveno, že pokud rozdíl mezi skupinami děvčat a chlapců bude větší než v průměru 3 body na osobu, bude konstatováno, že žáci z jedné skupiny jsou tvořivější.

V 1. třídě dosáhly dívky v průměru 21,33 bodů. Chlapci z této třídy měli průměrně 22,13 bodů. Rozdíl 0,8 bodu hodnotím podle předem stanoveného kritéria za zanedbatelný.

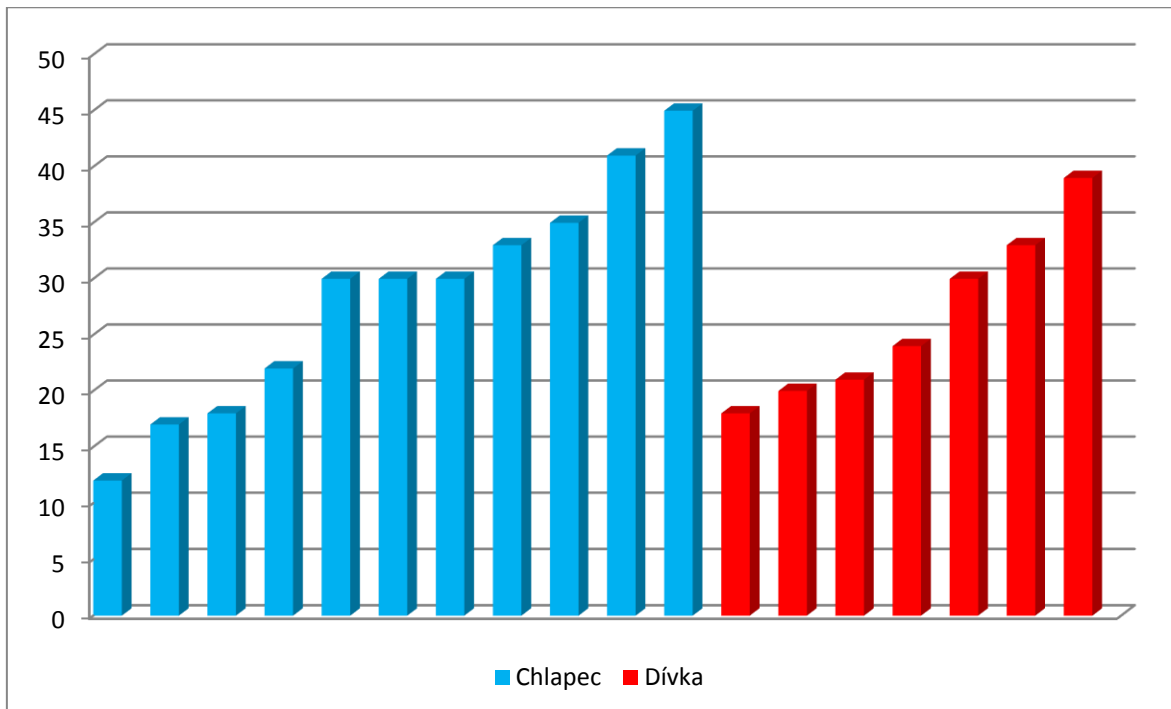

- Graf 4 - počet dosažených bodů žáků 1. třídy v závislosti na pohlaví

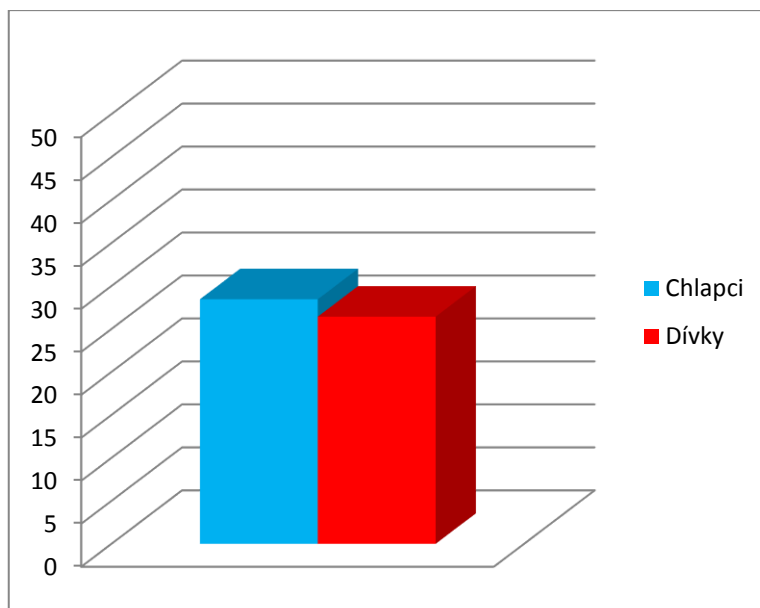

- Graf 5 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami z 1. třídy

Ve 3. třídě měly dívky v průměru 26,43 bodů a chlapci 28,45 bodu. Rozdíl mezi těmito hodnotami je 2,02 bodu ve prospěch chlapců. Podle předem stanoveného kritéria je však i tento rozdíl zanedbatelný.

- Graf 6 - počet dosažených bodů žáků 3. třídy v závislosti na pohlaví

- Graf 7 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami ze 3. třídy

Podle zjištěných údajů lze konstatovat, že v úrovni neverbální tvořivosti nejsou významné rozdíly mezi chlapci a dívkami této věkové skupiny. Tímto se potvrzuje Hypotéza 2.

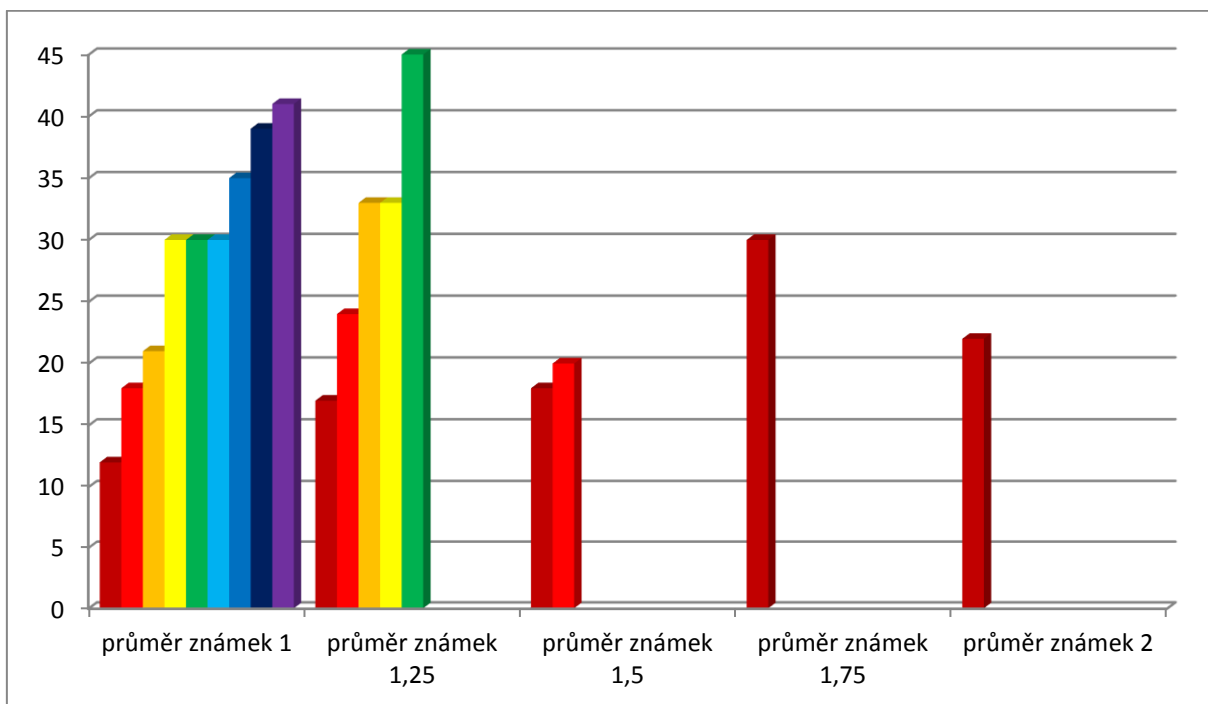
Nakonec bylo zkoumáno, zda známkování výkonů žáků má souvislost s jejich tvořivostí. Konkrétně zda žáci, kteří ve škole dosahují velmi dobrých známek mají vyšší úroveň tvořivosti než jejich spolužáci s horšími známkami.

RESPONDENT	PRŮMĚR ZNÁMEK	BODY V TESTU
1	1,0	30
2	1,0	18
3	1,25	24
4	1,0	39
5	1,0	21
6	1,0	30
7	1,25	33
8	1,0	35
9	1,5	20
10	1,0	41
11	1,25	45
12	1,25	33
13	1,25	17

14	1,5	18
15	2,0	22
16	1,0	12
17	1,0	30
18	1,75	30

- Tab. 2 - přehled průměru známek a počtu bodů získaných v testu u žáků 3. třídy

- Graf 8 - počet bodů dosažených v testu tvořivosti u jednotlivých žáků v souvislosti s průměrem známek

Mezi žáky, kteří měli v pololetí 3. ročníku na vysvědčení samé jedničky, patří žáci různých úrovní tvořivosti včetně žáka hluboce podprůměrného a dvou žáků vysoce nadprůměrných. U průměru známek 1,25 (což znamená jedna dvojka a jinak samé jedničky) jsou žáci s průměrnými a nadprůměrnými výsledky tvořivosti a dokonce také žák, který se v testu tvořivosti umístil ze všech nejlépe a dosáhl výsledku extrémně nadprůměrný. Dvě dvojky na vysvědčení měli žáci s průměrnou úrovní tvořivosti, tři dvojky žák hodnocen v testu jako nadprůměrný. Žák s nejhorsími známkami dosáhl v testu tvořivosti průměrného výsledku.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že známkování ve škole nemá souvislost s úrovní tvořivosti žáků. Na základě toho je Hypotéza 3. potvrzena.

5 PRACOVNÍ NÁMĚTY PRO TVORBU SE SEZÓNními PŘÍRODNINAMI

Tato kapitola je věnována pracovním námětům pro tvorbu žáků prvního stupně základní školy. Hlavním materiálem ve všech těchto námětech jsou přírodniny. Velká část přírodních materiálů je k sehnání pouze v určitém ročním období - říká se jim sezónní přírodniny. Kapitola je proto rozčleněna na náměty jarní, letní, podzimní a zimní, a nakonec je zařazeno několik námětů pro práci s celoročně dostupným přírodním materiálem. Byly zvoleny takové náměty, které pomáhají rozvíjet neverbální tvořivost.

5.1 Jarní náměty

Přírodními materiály charakteristickými pro jarní období jsou některé druhy květin. Na jaře řežeme vrbové proutky a pleteme z nich například košíky. Nezapomínáme na Velikonoce a barvení vajíček.

5.1.1 Věneček z proutků

Přichází jako, na které jsme se tolik těšili! Vyrobme si z vrbových proutků veselý věneček, kterým můžeme ozdobit třeba dveře, nebo ho pověsit na zeď.

Cíl: Spletením vrbových proutků vyrobit věnec.

Motivace: Oslava příchodu jara.

Materiál: vrbové proutí, provázek, ozdoby podle uvážení

Nástroje a pomůcky: nůžky

Pracovní postup: Vrbové proutky necháme alespoň hodinu namočené ve vodě, aby se s nimi dobře pracovalo. Poté je osušíme a ze 3 - 5 prutů spleteme cop. Oba konce pevně svážeme k sobě provázkem, čímž vznikne věnec. Nakonec na věneček nalepíme za pomoci lepicí pistole libovolné ozdoby, např. květiny z papíru, ptáčka či motýlky.

Hodnocení: Hodnotíme kvalitu provedení a originalitu.

- Obr. 4 - dekorativní věneček (foto vlastní)

5.1.2 Barevná vajíčka s ornamenty

K jaru patří Velikonoce a k Velikonocům zase vajíčka.

Cíl: Zvládnout barvení vajec pomocí vykrývané batiky.

Motivace: Diskuze o velikonočních tradicích.

Materiál: vajíčka (pokud možno co nejsvětlejší), lístky, květy, přírodní materiál na obarvení podle toho, jaké barvy chceme dosáhnout (slupky od cibule, kopřivy, březové lístky, červená řepa), ocet

Nástroje a pomůcky: silonky, hrnec

Pracovní postup: Vajíčka opatrně vložíme do silonky a na jejich skořápku přiložíme drobnou květinu nebo třeba lístek. S pomocí spolužáka vejce v silonce opatrně, ale pevně zavážeme, tak aby se část rostliny přitisknutá k vajíčku nemohla pohnout.

Vajíčka budeme vařit společně v jednom nebo více hrncích, podle toho, kolika různých barev chceme dosáhnout. Žlutá vejce získáme obarvením ve vodě se slupkami žluté cibule nebo s kurkumou. Chceme-li mít vejce červená, použijeme slupky z červené cibule nebo šťávou z červené řepy. Pro získání zelených vajec přidáme do vody kopřivy, lipové nebo březové listí. Ke všem těmto příměsím přidáváme lžici octu. Vajíčka v barvicí směsi vaříme 7-10 minut. Můžeme je v hrnci nechat do vychladnutí vody. Nakonec silonky rozstříháme, vyndáme vejce a sundáme z nich části rostlin. Vajíčka opláchneme vodou.

Hodnocení: Sebehodnocení - žáci řeknou, jak se jim pracovalo, zda dobře spolupracovali, jak jsou spokojeni s výsledkem práce.

Poznámka: Nám se nejvíce obarvila vajíčka vařená s cibulovými slupkami. Naopak nejméně výraznou barvu (velmi bledě zelenou) jsme dostali barvením v kopřivách. Vajíčka barvená kurkumou mají každé úplně jinou barvu (od světle žluté po hnědou), přestože jsme je vařily v jednom hrnci stejnou dobu. Při barvení hodně záleží na struktuře skořápky vajíčka.

- Obr. 5 - vajíčka s ornamenty (foto vlastní)

5.1.3 Kraslice zdobené skořápkami

Další možností, jak ozdobit vajíčka, je jejich polepení jinak zbarvenými kousky skořápek.

Cíl: Zvládnout polepení vajíčka skořápkami.

Motivace: Lidové tradice - zdobení vajec.

Materiál: vyfouknutá vajíčka, skořápky z obarvených vajec

Nástroje a pomůcky: lepidlo

Pracovní postup: Skořápku z barevného vajíčka rozlámeme na střípky. Těmi pak polepujeme vyfouknuté vajíčko.

Hodnocení: Hodnotíme kvalitu provedení.

- Obr. 6 - kraslice zdobené skořápkami (foto vlastní)

5.2 Letní náměty

Léto nám poskytne desítky druhů květin, se kterými můžeme tvořit. Na polích dozrává obilí, můžeme využít obilné klasy nebo jen zrnka z nich. Z posečených luk získáme seno. V létě dozrává ovoce, které nám může poskytnou pecky a jadýrka.

5.2.1 Letní ptáčci

Z přírodnin, které se dají v létě nasbírat, vyrobíme krásnou dekoraci, kterou můžeme zapíchnout do květináče.

Cíl: Vyrobit dekoraci lepením přírodnin na kartonový základ.

Motivace: Výzdoba třídy nebo domova.

Materiál: karton, špejle, obilí, pecky z ovoce

Nástroje a pomůcky: nůžky, lepidlo

Pracovní postup: Na karton si nejdříve tužkou předkreslíme tvar ptáčka. Vyznačíme si křídla. Jsme-li s tvarem spokojeni, můžeme jej vystříhnout. Rozmyslíme si, které přírodniny budeme lepit na jakou část těla, můžeme si je nanečisto poskládat, abychom viděli, jak bude finální výrobek vypadat. Když máme vše promyšleno, můžeme začít přírodniny lepit. Na část těla nanese lepidlo a přilepujeme přírodniny a takto pokračujeme, až je celá plocha těla pokryta. Ze zadní strany můžeme přilepit obilné klasy jako ocas (jako je na fotografii). Nakonec ptáčka připevníme ke špejli.

Hodnocení: Hodnotí se technika práce, přesnost a originalita.

- Obr. 7 - ptáčci (foto vlastní)

5.2.2 Květinové obrázky

Z vylisovaných květin můžeme jejich lepením na čtvrtku vyrobit zajímavý obrázek.

Cíl: Vyrobit koláž z vylisovaných květin.

Motivace: Přírodovědná procházka, sběr květin.

Materiál: vylisované květiny, čtvrtka světlé barvy, barevný papír

Nástroje a pomůcky: lepidlo, štětec na lepidlo, pravítko, tužka

Pracovní postup: Nejdříve se rozhodneme, jestli budeme chtít mít obrázek na výšku nebo na šířku. Z barevného papíru odstříháme 4 stejně široké pruhy na rámeček (přibližně 3 cm široké). Jeden pruh nalepíme na okraj čtvrtky shora a další dva z obou stran. Pruh na spodní část čtvrtky ponecháme stranou. Vylisované rostliny si nanečisto naaranžujeme na čtvrtku - rozvrhneme si tak umístění květin na obrázku. Až budeme s rozmístěním spokojeni, můžeme květiny na čtvrtku přilepit. Používáme k tomu tekuté lepidlo a štětec. Nakonec přilepíme poslední, spodní část rámečku z barevného papíru (konce stonků pod ním budou schované).

Hodnocení: Hodnotí se kvalita provedení, originalita a celkový dojem z obrázku.

- Obr. 8 - koláž z vylisovaných květin (foto vlastní)

5.2.3 Zvířátka ze sena

Ze sena z posečené louky nebo zahrady můžeme vyrábět roztomilá zvířátka.

Cíl: Vyrobit dekoraci ze sena a jiných přírodnin.

Motivace: Výroba dekorace z přírodnin.

Materiál: seno, další přírodniny podle potřeby, pevný provázek

Nástroje a pomůcky: lepicí pistole

Pracovní postup: Dvojice žáků se nejdřív dohodne, jaké zvířátko bude vyrábět a zvolí si postup. Ze sena vytvarují tvar těla zvířátka. Tělo omotají pevným provázkem, aby drželo tvar a aby seno neopadávalo. Podle potřeby dohotovují zvířátko lepením dalších přírodnin.

Hodnocení: Hodnotíme kvalitu provedení.

- Obr. 9 - ježek ze sena (foto vlastní)

5.3 Podzimní náměty

Podzim je k nám co se nabídky sezónních přírodnin nejštedřejší. Nabízí nám barevné listí, plody stromů a keřů jako jsou např. kaštany, žaludy, bukvice, ořechy, jeřabiny a šípky.

5.3.1 Podzimní lucerničky

Dny se zkracují. Co takhle prozářit si dlouhé podzimní večery lucerničkami zdobenými barevným listím?

Cíl: Zvládnout výrobu svícnu polepením sklenice listy.

Motivace: Podzimní říkanka:

Přišel podzim do zahrady,
všechny barvy namíchá,
s každým lístkem ví si rady,
barvy na něj nadýchá.

Materiál: vylisované spadané listy stromů, sklenice na zavařování

Nástroje a pomůcky: lepidlo, štětec na lepidlo

Pracovní postup: Vylisované listy natíráme lepidlem a podle libosti je lepíme na sklenici. Jednotlivé listy se mohou překrývat, ale měli bychom myslet na to, že čím více listů přes sebe přelepíme, tím méně bude svítlna zářit. Listy se nesmí lepit přes horní okraj sklenice nebo dokonce dovnitř, abychom zamezili riziku požáru.

Hodnocení: Hodnotíme kvalitu zpracování, originalitu.

Poznámka: Je důležité připomenout žákům zásady bezpečnosti při používání svíček - opatrné zacházení se zápalkami a zapálenou svíčkou. Svíčka nikdy nesmí hořet bez dozoru, pokud odcházíme, musíme svíčku sfouknout. Dále upozorníme, že lucernička může být, pokud ji necháme svítit delší dobu, horká.

- Obr. 10 - podzimní svícny (foto vlastní)

5.3.2 Strašidla

V zahradě anebo třeba na okně se budou krásně vyjímat. Barevná podzimní strašidla.

Cíl: Vyrobit dekoraci z přírodnin.

Motivace: Diskuze o pohádkách a pohádkových bytostech.

Materiál: jakékoliv přírodní materiály - větve, šišky, listy, kaštiny, šípky, žaludy, jablka, traviny aj., v případě potřeby špejle a provázek

Nástroje a pomůcky: lepicí pistole

Pracovní postup: Žáci budou pracovat ve čtyřčlenných skupinách. Nejprve vymyslí, jak bude jejich strašidlo vypadat. Vytvoří náčrt a rozhodnou, jaký materiál budou potřebovat. Nejdříve vytvoří základ strašidla - tvar těla, poté detaily, jako např. obličej, oblečení a doplňky.

Hodnocení: Hodnotíme originalitu. Žáci hlasují o nejkrásnější strašidlo.

- Obr. 11 - strašidlo (foto vlastní)

5.3.3 Zvířátka z listí

Vylisované listy můžeme využít k tvorbě zajímavých obrázků z zvířat.

Cíl: Nalepením listů na čtvrtku vytvořit obrys zvířátka.

Motivace: Diskuze o tom, jak se která zvířata připravují na zimu.

Materiál: vylisované spadané listy stromů, čtvrtka A4

Nástroje a pomůcky: lepidlo, černý fix na dokreslení detailů (jen v případě potřeby)

Pracovní postup: Nejdříve si promyslíme, jaké zvířátko bychom chtěli vytvořit. Potom si, zatím bez lepidla, zkoušíme poskládat listy na čtvrtku tak, aby nám vzniklo zvířátko. Když už máme vše promyšlené, můžeme listy na čtvrtku nalepit. Pokud chceme, je možné černým fixem dokreslit některé detaily (např. oči, tykadla).

Hodnocení: Hodnotíme originalitu.

- Obr. 12 - zvířátka z listí (foto vlastní)

5.3.4 Vyřezávané dýně

Dýně se staly symbolem svátku Halloween, který se slaví na konci října. I my si můžeme vydlabat dýně. Strašidelné nebo legrační? Je to jen na nás.

Cíl: Zvládnout vyřezat z dýně dekoraci.

Motivace: Oslava svátku Halloween.

Materiál: dýně (ideálně s měkkou kůrou)

Nástroje a pomůcky: jídelní nůž, lžíce

Pracovní postup: Nejdříve odřízneme horní část dýně, abychom ji mohli lžící vydlabat. Pak vyřezáváme kusy kůry ze stěny dýně, tak aby dýně připomínala hlavu s obličejem.

Poznámka: S nožem zacházíme opatrně, přestože se jedná pouze o jídelní nůž, mohlo by dojít k poranění. Pokud budeme v dýni zapalovat svíčku, neodcházíme od ní, dokud svíčka hoří.

- Obr 13. - vyřezávané dýně (foto vlastní)

5.3.5 Zvířátka z podzimních plodů

Podzim nám nabízí širokou škálu drobných materiálů. Sesbírejme si je při procházce a vyrobme si z nich zvířátka. Můžeme uspořádat soutěž o nejvydařenější zvířátko z přírodnin.

Cíl: Vyrobit dekoraci z přírodnin.

Motivace: Přírodovědná procházka, sběr přírodnin.

Materiál: libovolné druhy podzimních plodů (např. kaštiny, ořechy, žaludy, bukvice, šípky), další přírodniny podle potřeby, špejle nebo sirky

Nástroje a pomůcky: lepidlo nebo tavná pistole, v případě potřeby černý fix na dokreslení částí obličeje

Pracovní postup: Postup práce si zvolí každý žák sám dle svého uvážení.

Hodnocení: Hodnotí se kvalita zpracování a originalita.

- Obr. 14 - zvířátka z podzimních plodů (foto vlastní)

5.3.6 Podzimní trička

Díky spadáným listům stromů můžeme z obyčejného trička vyrobit nové, krásné a veselé.

Cíl: Zvládnout ozdobení trička za pomoci barev na textil a listů.

Motivace: Netradiční tričko.

Materiál: padané listí, tričko (světlá barva), barvy na textil

Nástroje a pomůcky: štětce, fixy na textil

Pracovní postup: Listy potřeme silnou vrstvou barvy na textil a obtiskneme na tričko. Každý list můžeme použít vícekrát, ale je dobré vždy ho znovu potřít barvou, aby vytvořil dostatečně výrazný otisk. Chceme li, na jeden list nanést více barev, dáváme pozor, abychom barvu neznečistili jinou. Nakonec můžeme na tričko dokreslit libovolný obrázek či symbol nebo napsat text fixem na textil.

Hodnocení: Hodnotíme originalitu.

Poznámka: Po zaschnutí barev je zapotřebí, aby učitel trička přežehlil z rubové strany, kvůli zafixování barev.

- Obr. 15 - tričko potištěné listy (foto vlastní)

5.3.7 Amulety

Z nasbíraných přírodnin si můžeme vyrobit pěkný šperk. Záleží jenom na naší fantazii a naší šikovnosti, jak bude amulet vypadat. Tento doplněk pak můžeme nosit na krku anebo jím můžeme někomu udělat radost, třeba kamarádovi či mamince.

Cíl: Lepením přírodnin na karton vyrobit ozdobu.

Motivace: Zhotovení šperku.

Materiál: jakékoliv přírodniny menší velikosti: žaludy, bukvice, semínka, jeřabiny, malé kaštiny apod., karton, proužek kůže nebo kousek provázku

Nástroje a pomůcky: nůžky, lepidlo, tužka, příp. pravítko a kružítko

Pracovní postup: Nejdříve si na karton tužkou předkreslíme tvar amuletu (můžeme s pomocí pravítka nebo kružítko), který pak vystříhneme. Tento tvar pak ještě jednou obkreslíme a znovu vystříhneme, tak abychom měli dva stejné. Na jeden z nich přilepíme kousek provázku nebo kůže tak, abychom vytvořili očko, za které bude možné amulet pověsit. Z druhé strany nalepíme druhý kus kartonu, takže provázek bude vlepený mezi dvěma kartony. Nyní amulet ozdobíme polepováním drobnými přírodninami.

Hodnocení: Hodnotíme kvalitu provedení a nápaditost.

- Obr. 16 - amulety (foto vlastní)

5.4 Zimní náměty

V zimním sezónních přírodnin opět ubývá. Využíváme kupříkladu materiálu z pokácených stromů, jako jsou kůra a větve. Přírodninami, které máme spojené

s Vánoce, jsou např. pomeranče, mandarinky, skořice, hřebíček. Ty si sice nemůžeme sami nasbírat, musíme si je koupit, ale i z nich lze vytvořit zajímavé výrobky.

5.4.1 Svícen

Svíčky a svícny. Neodmyslitelně patří k zimnímu období s dlouhými tmavými večery.

Cíl: Vyrobit svícen z přírodních materiálů.

Motivace: Zhotovení svícnu.

Materiál: kousky větví jehličnatých stromů, malý květináč nebo hrníček, písek, vysoká svíčka, látková stuha, ozdoby podle svého uvážení

Nástroje a pomůcky: nejsou třeba

Pracovní postup: Květináč nebo hrníček naplníme pískem. Do písku zapícháme větvičky z jehličnatých stromů a doprostřed zasadíme svíčku (pečlivě naaranžujeme, aby výrobek vypadal co nejlépe). Ovážeme stuhou a uděláme mašli. Dozdobíme podle vlastního vkusu..

Hodnocení: Hodnotíme funkčnost, kvalitu zpracování, originalitu.

Poznámka: Dbáme na zásady bezpečnosti. Svícen nikdy nenecháme hořet bez dozoru. Pokud už je svíčka příliš krátká, musíme ji vyměnit, aby od jejího plamene nechytlly větvičky nebo ozdoby.

- Obr. 17 - svícen (foto vlastní)

5.4.2 Stromky ze šišek

Vyzdobme si v předvánočním čase třídu maličkými stromky ze šišek. Tyhle stromečky si každý může ozdobit, jak jen bude chtít.

Cíl: Vyrobit dekoraci za pomoci šišek a dalších přírodnin.

Motivace: Příprava na Vánoce.

Materiál: šiška, skořápka vlašského ořechu, drobné přírodniny na ozdobení (badián, hřebíček, kousky pomerančové kůry, ústřižky slámy apod.), zelená tempera

Nástroje a pomůcky: štětec, tavná pistole, lepidlo

Pracovní postup: Nejdříve pečlivě natřeme šišku zelenou temperou tak, aby na ní nezůstala žádná hnědá místa. Necháme ji uschnout. Poté šišku tavnou pistolí přilepíme k polovině skořápky od vlašského ořechu. Po zaschnutí musí šiška na skořápce vzpřímeně stát. Nyní stromek ozdobíme tak, že na něj nalepíme drobné přírodniny.

Hodnocení: Hodnotíme odbornost, přesnost práce a celkový dojem z výrobku.

Poznámka: Stromky ze šišek nemusíme zdobit pouze přírodninami, můžeme zvolit i papírové ozdoby nebo třpytky.

- Obr. 18 - stromky ze šišek (foto vlastní)

5.4.3 Vánoční ozdoby

Těsně před Vánocemi si můžeme ve třídě udělat vánoční besídku. Koledy, cukroví, dárečky... a samozřejmě stromeček! A na něm se budou krásně vyjímat ozdoby, které děti samy vyrobily.

Cíl: Vyrobít vánoční ozdobu z přírodnin.

Motivace: Výzdoba třídy na vánoční besídku.

Materiál: libovolné přírodniny (sláma, ořechy, sušené plátky citrusů, sušená kůra od citrusů atd.), na některé ozdoby stužky, provázky, nitě

Nástroje a pomůcky: jehla, nůžky, lepidlo (záleží na konkrétní ozdobě)

Pracovní postup: Pracovní postup se liší u každé ozdoby. Je na žákovi, jakou ozdobu vyrobí. Vánoční řetězy se vyrábí tak, že se na pevnou nit pomocí jehly navléká přírodní materiál, případně i další komponenty, např. mašličky. Klasické ozdoby lze vyrobit různými způsoby, jakými může být lepení, polepování, sešívání aj.

Hodnocení: Sebehodnocení - žáci řeknou, jak jsou spokojeni se svými výrobky. Proběhne hlasování o nejvydařenější ozdobu.

- Obr. 19 - vánoční ozdoby na stromeček (foto vlastní)

5.4.4 Sněhové sochy

I v zimě může být venku zábava, obzvláště když je všude plno sněhu. Pořádně se oblékněme a pojďme postavit sochy ze sněhu.

Cíl: Zvládnout vytvořit sochu ze sněhu.

Motivace: Zábavné tvoření se sněhem.

Materiál: sníh, případně kameny na dozdobení

Nástroje a pomůcky: nejsou potřeba

Pracovní postup: Ve dvojicích nebo malých skupinkách vytváříme ze sněhu libovolné sochy. Je důležité, aby se všichni členové skupiny dohodli na motivu i postupu práce.

Hodnocení: Hodnotíme nápaditost.

Poznámka: Sněhové sochy lze vyrábět pouze z vhodného - lepkavého sněhu. Na venkovní tvoření se sněhem je nutné žáky upozornit předem, aby měli teplé oblečení a vhodnou obuv.

- Obr. 20 - socha ze sněhu (foto vlastní)

5.5 Celoročně využitelné náměty

Některých přírodnin můžeme využívat po celý rok. Nacházíme je v dostatečném množství bez ohledu na roční období. Jsou to například kameny a šišky spadané ze stromů.

5.5.1 Decoupage na kamenech

I ten nejobyčejnější kámen se stane krásným, když ho ozdobíme obrázky z ubrousků. Můžeme ho někomu darovat jako dárek, jistě mu tím uděláme radost.

Cíl: Zvládnout zdobení kamenů ubrouskovou technikou.

Motivace: Netradiční dárek.

Materiál: kameny, ubrousky, akrylové barvy, lepidlo na ubrouskovou techniku, bezbarvý lak

Nástroje a pomůcky: štětce na barvy, štětec na lepidlo

Pracovní postup: Nejdříve natřeme na kámen vrstvu akrylové barvy (hodí se světlá barva, aby obrázek byl dobře vidět). Necháme řádně zaschnout. Z ubrousku si vystříháme vybraný motiv a přiložíme jej na kámen - používáme pouze vrchní vrstvu ubrousku (ubrousek má většinou vrstvy tři). Štětcem opatrně nanášíme lepidlo na motiv, obrázek přilepujeme ke kameni, postupujeme od středu k okraji obrázku. Necháme zaschnout. Po minimálně půl hodině, můžeme však až další den kámen přetřeme bezbarvým lakem.

Hodnocení: Hodnotíme techniku práce, zručnost a přesnost.

Poznámka: Ubrousková technika se skvěle hodí, spojí-li se s technikou, které se říká krakelování. Jde o vytvoření efektu popraskaného povrchu předmětu.

- Obr. 21 - kameny zdobené ubrouskovou technikou (foto vlastní)

5.5.2 Kameny malované voskem

Veselé barevné kameny vytvoříme s pomocí voskovek.

Cíl: Zvládnout zdobení kamenů pomocí voskovek.

Motivace: Přírodovědná procházka, sběr zajímavých kamenů.

Materiál: kameny, voskovky

Nástroje a pomůcky: plech na pečení, trouba, kuchyňské rukavice

Pracovní postup: Očištěné kameny dáme na 5 minut do trouby rozpálené na 150 °C. Poté plech s kameny opatrně vyjmeme z trouby za pomoci kuchyňských rukavic. Kámen, se kterým chceme nyní pracovat, v rukavicích přesuneme na papírový ubrousek položený na pracovním stole. Nyní budeme na horký kámen kreslit voskovkou libovolné tvary či motivy. Vosk necháme na kamenech zaschnout a počkáme, až kámen vychladne.

Hodnocení: Hodnotíme originalitu.

Poznámka: Tuto techniku zdobení kamenů doporučuji zařadit až do 4. a 5. třídy ZŠ, protože se pracuje s horkými kameny a mohlo by dojít k popálení. Při práci je třeba chovat se opatrně, nesahat na kameny holýma rukama alespoň půl hodiny po jejich vyjmutí z trouby.

- Obr. 22 - kameny malované voskem (foto vlastní)

5.5.3 Domečky pro lesní skřítky

Pobyt v přírodě si zpříjemníme nenáročnou, zábavnou aktivitou a zároveň uděláme dobrý skutek. Postavíme domečky pro lesní skřítky.

Cíl: Postavit domeček z přírodních materiálů.

Motivace: Domečky pro lesní skřítky.

Materiál: jakýkoliv přírodní materiál, který se dají najít v lese (šišky, větvičky, mech, žaludy atd.)

Nástroje a pomůcky: nejsou třeba

Pracovní postup: Pracujeme ve dvojicích. Nejdříve si dohodneme plán toho, jak by měl domeček vypadat a jaké přírodniny na něj použijeme. Najdeme si vhodné místo pro svou práci. Poté přírodniny v lese vyhledáme a můžeme začít stavět.

Hodnocení: Hodnotíme originalitu.

- Obr. 23 - domeček pro skřítky (foto vlastní)

ZÁVĚR

V úvodu této diplomové práce byly vytyčeny dva cíle. První z nich byl pokusit se prokázat pravdivost stanovených hypotéz a druhý cíl byl vytvořit takový soubor pracovních námětů pro práci se sezónními přírodninami, aby tyto náměty napomáhaly rozvoji tvořivosti.

Pravdivost hypotéz byla prokázána výzkumem, který byl proveden na základě testování úrovně neverbální tvořivosti pomocí Urbanova figurálního testu. Testování byli žáci 1. a 3. ročníku na základní škole ve Starém Plzenci.

Hypotéza 1. předpokládala, že žáci starší, konkrétně žáci 3. ročníku ZŠ budou mít vyšší úroveň neverbální tvořivosti než žáci 1. ročníku. Porovnáním průměrného výsledku z testu tvořivosti žáků těchto dvou tříd vyšlo najevo, že žáci ze 3. třídy mají skutečně vyšší úroveň tvořivosti než žáci 1. třídy. Hypotéza 1. se tímto potvrdila.

Hypotéza 2. předpokládala, že v 1. i 3. ročníku ZŠ mají chlapci a děvčata přibližně stejnou úroveň tvořivosti. Porovnáním průměrného chlapeckého výsledku s průměrným dívčím výsledkem v každé třídě zvláště se zjistilo, že rozdíl v tvořivosti mezi oběma pohlavími je velmi malý. Hypotéza 2. byla potvrzena.

Hypotéza 3. předpokládala, že známky, kterých žáci ve škole dosahují, nemají přímou souvislost s jejich úrovní tvořivosti. Jinými slovy tato hypotéza předpokládala, že pokud má žák ve škole velmi dobré známky, nemusí to nutně znamenat, že je také nadprůměrně tvořivý, a naopak. Na základě výzkumu bylo zjištěno, že mezi žáky, kteří ve škole dosahují nejlepších známek, jsou jak žáci nadprůměrně tvořiví, tak i žáci v tomto ohledu podprůměrní. Žák s nejhoršími známkami dosáhl v testu tvořivosti průměrného výsledku. Lze tedy říci, že známky ve škole nevypovídají o úrovni tvořivosti daného žáka. Hypotéza 3. se potvrdila.

Poslední část této diplomové práce tvoří soubor námětů vhodných pro tvorbu s žáky 1. stupně ZŠ. V tomto souboru se nachází 20 námětů pro práci z nejrůznějšími druhy přírodnin. Náměty jsou rozděleny podle ročních období, protože většina přírodnin je k sehnání pouze v určité části roku. Byly zvoleny takové náměty, ve kterých je žákům ponechána určitá volnost, aby při vytváření výrobků museli přemýšlet a mohli rozvíjet svoji tvořivost.

RESUMÉ

Tato diplomová práce pojednává o rozvoji neverbální tvořivosti při výuce pracovních činností. Konkrétně poukazuje na možnost rozvoje kreativity s pomocí využití přírodních materiálů.

První kapitola je věnována předmětu pracovní činnosti, jeho postavení v současném školství a jednotlivým činitelům vyučovacího procesu.

Druhá kapitola nás seznamuje s přírodními materiály, které lze použít při pracovních činnostech. Zaobírá se dostupností přírodních materiálů v závislosti na ročním období, sběru a vhodným skladováním přírodnin.

Třetí kapitola pojednává o tvořivosti obecně, o neverbální tvořivosti na základní škole a možnostech jejího rozvoje.

Čtvrtá kapitola je věnována výzkumu neverbální tvořivosti. Ten proběhl na základě testování žáků 1. a 3. ročníku ZŠ pomocí Urbanova figurálního testu. Výzkum prokázal, že u žáků 3. třídy je úroveň tvořivosti větší než u žáků 1. třídy. Bylo potvrzeno, že v těchto ročnících mají dívky přibližně stejnou úroveň tvořivosti jako chlapci. Dále bylo prokázáno, že známky ve škole nesouvisí s úrovní tvořivosti žáků.

Poslední kapitola obsahuje soubor námětů pro práci se sezónními přírodními materiály. Tyto náměty jsou koncipovány tak, aby podporovaly rozvoj tvořivosti žáků.

RESUMÉ

This thesis discusses the development of nonverbal creativity in teaching work activities. Specifically refers to the possibility of developing creativity with the use of natural materials.

The first chapter is devoted to the subject of work and its role in contemporary education, and individual factors of the teaching process.

The second chapter introduces the natural materials that can be used in work activities. It deals with the availability of natural materials, depending on the season, the collection and storage of appropriate nature.

The third chapter is about creativity in general, non-verbal creativity in elementary school and the opportunities for its development.

The fourth chapter is devoted to research of nonverbal creativity. It took place on the basis of testing pupils in the 1st and 3rd grade elementary school through Urbans figural test. Research has shown that pupils 3rd class level of creativity is larger than that of the first class of pupils. It was confirmed that in these years the girls have approximately the same level of creativity as boys. Furthermore, it was shown that school marks unrelated to the level of pupils creativity.

The last chapter contains a set of suggestions for working with seasonal natural materials. These topics are designed to foster the development of creativity of pupils.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Použitá literatura

1. ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. - 656 s. - ISBN 978-80-7367-273-7
2. GABRIEL, Sue, GOYMER Sally. *Košikářství*. 1. vyd. Praha : Computer Press, 2003. - 176 s. - ISBN 80-7226-934-8.
3. HONZÍKOVÁ, Jarmila, BAJTOŠ, Ján. *Didaktika pracovní výchovy na 1. stupni ZŠ*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2004. - 120 s. - ISBN 80-7043-255-1.
4. HONZÍKOVÁ, Jarmila, MACH, Petr, NOVOTNÝ, Jan a kol. *Alternativní přístupy k technické výchově*. Plzeň: ZČU, 2007. - 264 s. - ISBN 978-80-7043-626-4
5. HONZÍKOVÁ, Jarmila, SOJKOVÁ, Margareta. *Tvůrčí technické dovednosti*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2014. 133 s. ISBN 978-80-261-0412-4.
6. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Materiály pro pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2006. - 115 s. - ISBN 80-7043-453-8.
7. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní činnosti na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. - 87 s. - ISBN 80-7082-634-7
8. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. - 256 s. - ISBN 978-80-7452-111-9
9. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Teorie a praxe tvořivosti v pracovní výchově*. 1. vyd. Pedagogické centrum Plzeň, 2003. - 34 s. - ISBN 80-7020-124-X
10. KÖNIGOVÁ, Marie. *Tvořivost : Techniky a cvičení*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2007. - 188 s. - ISBN 978-80-247-1652-7
11. LOKŠOVÁ, Irena, LOKŠA Jozef. *Tvořivé vyučování*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2003. - 208 s. - ISBN 80-247-0374-2
12. NELEŠOVSKÁ, Alena, SPÁČILOVÁ, Hana. *Didaktika primární školy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. - 254 s. - ISBN 80-244-1236-5.
13. PETROVÁ, Alexandra. *Tvořivost v teorii a praxi: učební texty*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. - 169 s. - ISBN 80-86226-05-0
14. PODROUŽEK, Ladislav. *Úvod do didaktiky prvouky a přírodovědy pro primární školu*. 1. vyd. Dobrá Voda, 2003. - 225 s. - ISBN 80-86473-45-7.

15. ŠENFELDOVÁ, Helena, *Pletení z proutí od A do Z*. 1, vyd. Praha : Sobotáles, 1995. - 111 s. - ISBN 80-85920-13-1
16. ŠUCHMANNOVÁ, Ivona, *Pěstujeme rostliny k sušení*. 1. vyd. Grada Publishing a.s., 2006. - 72 s. - ISBN 978-80-247-1555-1
17. ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika : Pro studium a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2014. - 240 s. - ISBN 978-80-246-4590-9
18. ŽÁK, Petr. *Kreativita a její rozvoj*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2004. - 315 s. - ISBN 80-251-0457-5.

Internetové zdroje

1. *Národní ústav pro vzdělávání*. [online]. ©2011-2017 [cit. 2017-02-03]. Dostupné z WWW:<<http://www.nuv.cz/t/rvp>>
2. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2016. 165 s. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z WWW:<http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH

Seznam obrázků

- Obr. 1 - ukázka vhodného přenášení přírodnin v košíku (foto vlastní)	36
- Obr. 2 - ukázka vhodného skladování přírodnin v papírových sáčkách (foto vlastní)	37
- Obr. 3 - sušení rostlin (foto vlastní)	38
- Obr. 4 - dekorativní věneček (foto vlastní)	59
- Obr. 5 - vajíčka s ornamenty (foto vlastní)	60
- Obr. 6 - kraslice zdobené skořápkami (foto vlastní)	61
- Obr. 7 - ptáčci (foto vlastní)	63
- Obr. 8 - koláž z vylisovaných květin (foto vlastní)	64
- Obr. 9 - ježek ze sena (foto vlastní)	65
- Obr. 10 - podzimní svícny (foto vlastní)	66
- Obr. 11 - strašidlo (foto vlastní)	67
- Obr. 12 - zvířátka z listí (foto vlastní)	68
- Obr. 13. - vyřezávané dýně (foto vlastní)	69
- Obr. 14 - zvířátka z podzimních plodů (foto vlastní)	70
- Obr. 15 - tričko potištěné listy (foto vlastní)	72
- Obr. 16 - amulety (foto vlastní)	73
- Obr. 17 - svícen (foto vlastní)	75
- Obr. 18 - stromky ze šišek (foto vlastní)	76
- Obr. 19 - vánoční ozdoby na stromeček (foto vlastní)	77
- Obr. 20 - socha ze sněhu (foto vlastní)	78
- Obr. 21 - kameny zdobené ubrouskovou technikou (foto vlastní)	80
- Obr. 22 - kameny malované voskem (foto vlastní)	81
- Obr. 23 - domeček pro skřítky (foto vlastní)	82

Seznam grafů

- Graf 1 - výsledky úrovně neverbální tvořivosti žáků 1. a 3. třídy dohromady	52
- Graf 2 - počet dosažených bodů u žáků 1. a 3. třídy	53
- Graf 3 - porovnání průměru dosažených bodů mezi žáky 1. a 3. třídy	53

- Graf 4 - počet dosažených bodů žáků 1. třídy v závislosti na pohlaví 54
- Graf 5 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami z 1. třídy 55
- Graf 6 - počet dosažených bodů žáků 3. třídy v závislosti na pohlaví 55
- Graf 7 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami ze 3. třídy 56
- Graf 8 - počet bodů dosažených v testu v souvislosti s průměrem známek 57

Seznam tabulek

- Tab. 1 - přehled výsledků urbanova figurálního testu 52
- Tab. 2 - přehled průměru známek a počtu bodů získaných v testu u žáků 3. třídy ... 57